

WANDERUNGEN

zu den

UMGEBUNGEN DES NEUSIEDLERSEES

mit besonderer Rücksicht

auf Eisenstadt, Esterhaz, Forchtenstein und

Neustadt

im Jahre 1829, wiederholt im Juli 1830.

VÁNDORLÁSOK A FERTŐ-TÓ KÖRNYÉKÉRE

Von

Joseph Adalbert Krickel

Wien, 1831.

Druck und Verlag von Martin Chr. Adolph

Ez a faksimile kiadvány a Művelődési Minisztérium által biztosított "Kulturális Alap" költségén készült.

Szerkesztette:

Dr. Hiller István

Wanderungen

an den

Umgebungen des Neusiedlersees;

mit besonderer Rücksicht

auf Eisenstadt, Esterhazy

Neustadt

im Jahre 1820, wiederholt im

ŐRSENYI
TUDOMÁNYOS
ÉS ERŐSZETI AKADEMIA
KÖNYVTÁRA
1788

Von

Joseph Adalbert Krickel.

K. K. BERG
KADÉMIE

Wien, 1831.

Druck und Verlag von Martin Chr. Kolop.

daselbst. Der Zähringerwald. Odenburg.
 Besteigung des Stadthurmes. Geschichtl. Be-
 merkungen. Kirchen und vorz. Gebäude. Die
 Grabenrunde. Handel und Lebhaftigkeit. Jah-
 res- und Wochenmärkte. Weinbau. Herrliche Ge-
 gend bei Wandorf. Brennbere mit seinem Steins-
 kohlen Bergwerke. Forchtenau und Forchtenstein.
 Geschichtl. Bemerkung. Eintritt in die Weste.
 Brunnen. Die Kaskade. Zeughaus. Schatz-
 kammer. Gefängnisse. Rosalienkapelle. Aus-
 sicht auf die Alpenreihen. Kaiserwald. Schwarz-
 au. Park. Pütten. Ebenstein. Garten.
 Alte Ritterveste. Jetzt und ehemals. Neue An-
 lage und Aussicht. Der Türkensturz. Neunkir-
 chen. Umgebung. Fabriksgebäude. Der Bo-
 taniker. Der Föhrenwald. Neustadt. Lage.
 Umgebung. Die merkwürdigsten geschichtlichen Be-
 gebenheiten. Militär-Akademie. Garten.
 Theresienfeld. Schönau. Böslau. Baden.
 Heimkehr. Schluß.

JOSEF ADALBERT KRICKEL

VÁNDORLÁSOK A FERTŐ-TÓ KÖRNYÉKÉRE

WIEN, 1831.

Méltóságos Gróf!

A nagyméltóságú József Urnak, Kemény grófjának, a minden szépnek és jónak támogatójának, drága jóakarómnak, legbensőbb köszönetem jeléül és a soha el nem múló tisztettel és barátsággal ajánlom.

Amikor 1828-ban Ön a hosszú vándorlásomon az osztrák császári államon át a barátságos Szébenben Erdély szász fővárosában, nagyon vendégszeretően és emberséges jóakarattal és szeretetteljes gondoskodással felvett, váltam eggyé azon sokak közül, akik az Ön érdemeit és számtalan erényeinek díszének az összes elismerést, melyet korlátlan mértékben megérdemel, lábaihoz rakni kész vagyok. A meleg érzelmektől áthatva és hűséges gondolataim jegyében tehettem-e mást, mint Önt, nemes gróf arra kérjem, engedje, hogy ezt a könyvecskét Önnek ajánljam – és Ön hozzájárult kérésemhez. – Híreség nélkül, úgy, ahogy közeledtem Önhöz, nem rendelkezem semmivel, ami erre a kitüntetésre méltóvá tenne, egyedül a legjobb akarat és a megrendíthetetlen bizalom az Ön jóságába és szeretetteljes elnézésébe. A hálás visszaemlékezés a vig napokra Erdély-

ben, ennek az országrésznek a kedves lakóira, melyhez Ön segített hozzá, felejtethetlen marad. Méltóságos gróf, ajándékozzon meg nagyvonalú jóakarásával, engedje, hogy Önnek és szép hazájának drága szülőföldjének ajánljam magam és bizvást higgye el, hogy változatlan tisztelettel és hálával gondolok Nagyméltóságodra, legalázatosabb szolgálja

Josef Adalbert Krickel

Wien, a Szent Franciska napján, 1831. március 9-én.

ELŐSZÓ

Már nem olyan figyelmetlenül, mint egyébként, megy az osztrák polgár az áldások sokasága között, mellyel a kimeríthetetlenül gazdag természet felékesítette országát. Szép tájaink, a különféle vonzerő és a legkedvesebb változatosság hegyekben és síkságokban díszíti ezt az országot és ezeket a szépségeket néhány esztendő óta sokkal nagyobb figyelemmel illetik. Gyakori utazások, különösképpen gyalog, kezdenek hozzátartozni a képzetemberek szórakozásához. Rajzoló, festők utaznak és visszatérnek szép tájak képeivel, melyek aztán azokban, akik ezeket a tájakat nem ismerik, felébresztik a kedvet, hogy láthassák, és azoknál, akik már látták, kellemes visszaemlékezéseket ébresztenek. A legkedvesebb és a legvonzóbb részei hazánknak megtalálták már leíróikat, és a nevek, mint SARTORI, WEIDMANN, SCHUL-

TES, SCHENK és SEIDL, akik nem kis érdemeket szereztek a látnivalók megmutatásával, az utazni és olvasni vágyó közönségnek már nem idegenek, nem kell bemutatni.

De még így is nagyon sok szép részeket lehet felfedezni az Osztrák Császárságban és különösen megérdemli, mert a főváros közelében van, azt, hogy megismerjék. Ebben bízva vállalkozom arra, hogy a Fertő tó környékén és közelében lévő tájakat leírom. Talán felébresztik annak kívánságát, hogy megláthassák és előnyeiket élvezhessék.

1829. augusztus 19.

Napsütéses reggel volt, amikor megkezdtem vándorlásomat a sokszor dícsért, de keveset látogatott Fertő tó felé és környékére. Szívemet nemes elhatározások töltötték meg és így hagytam el a császárvárost, és mivel a nagy székváros egyik nyugati elővárosában lakom, Schönbrunnon át Laxenburg felé vettem utamat. Éppen felkelőben volt a nap és az első sugarai megaranyozták a közeli hegyek csúcsait, amikor beléptem a császári kertbe. Sokezer vízcseppel fényesedett a karcsú fűszál és így megvilágítva feküdt előttem a kert legszebb része. De gyorsan felszította az emelkedő nap a harmatcseppeket, mely aztán mint könnyű füst lebegett a fűszálak fölött, ugyanúgy, mint egy reggeli áldozat füstje, amivel a csendesen ünneplő természet tiszteli alkotóját.

Két út vezet Laxenburgba. A gyakori nyári rezidenciájába a legjobb császárainknak és nagyméltó-

ságú családjainak. Az unalmas, egyhangú, a Favoritenlinie felé és a sokkal kellemesebb a schönbrunni, mely alig észrevehető kerülő. Ez még a nagyobb árnyalás előnyét is biztosítja, mivel ennek a fasornak a fái sokkal sűrűbben állnak, és még csak nem is esik nehézre az a por, mert hiszen ez az út kevésbé frekventált, és sokkal szélesebb.

Melyik természetbarát nem ismeri a gyakran látogatott császári kertet Schönbrunnban, amely újabb jelentőségre tett szert megnagyításával és szépítésével azáltal, hogy összekötötték a botanikus kerttel. Milyen kellemesen lehet ezekben a pompás fasorokban sétálni! Ezért választottam ezt az utat, tehát hogy élvezhessem egy állandó kísérő árnyék kellemességét Laxenburgig. Egy bajor főhadnagy kísért el utamon. Schönbrunn pompás stílusban épült, két gyönyörű, dupla lépcsősor vezet kívülről fel úgy a főhomlokzatnál, mint a kertoldalon is, az első emeletig. A kastély főhomlokzatának hossza

100 öl. A melléképületekkel együtt ez 500 ölet tesz ki. A szobák és termek bútorzata olyan, amelyet egy császári palotában elvárhatunk. A nagyterem 3 helyiség tájképekkel, egy szoba családi darabokkal, egy szoba vadászképekkel, a kihallgatások terme, valamint a japán és porcelán kabinetek külön figyelmet érdemelnek. A főhadnagy megkért, hogy vezessem a kertnek azon részeibe, melyek a leglátványosabbak. Én a kezdetet a botanikus kertre helyeztem. Ezt a kertet rövid időn belül egy alkalmasabb bejárat megnyitásával kerítések és bizonyos tereprészek megváltoztatásával, valamint a sok bújóhely eltávolításával új virágágyak és oszlopsorok felállításával célszerű átalakításon esett át.

Abban az időben a következő különös növények virágoztak: a sok virágot hordozó „Fahnenohr” (a rendelkezésemre álló múlt századi botanikai irodalomban ezt a növénynevet nem találom. Fordító megjegyzése) Braziliából, a fehéren szürke Raufolve

Jamaicából, a Gujjava fa Dél-Amerikából, a csodás „Schmuckblatt” Nyugat-Indiából, a Borbonie levelű Pacsirtafű (Polygala), a Jóreménység fokának előhegyeiből és a kékszínű „Doppelscheibe” egyike a legérdekesebb növényeknek, melyeket Allan Cuninghame Uj-Hollandiából küldött Angliába. Hogy micsonda élvezetet nyújt ez a kert a botanikától távolállónak egész éven át, szinte leírhatatlan. Minél jobban elterjed a botanika, a természettudományok legkedvesebbike, annál jobban terjed érthető módon annak ágazata is a virágkultusz és a virágszeretet, mely flóra legkedvesebb gyermekei közé tartozik. Május közepétől augusztus végéig a legváltozatosabb pompában mutatkozik meg a rügyezés, a növekedés, a tulipánok kinyílása, a jácintok, a szegfűk, rózsák, hortenziák, stb., melyeknek színváltozata és illata olyan élvezetet jelent, melyet csak látni és élvezni lehet, de nem leírni. Miután a legkülönbözőbb növények érdekességét, vonzerejét eléggé megcsodáltuk, felsétál-

tunk a Gloriette-hez. Ez egy római Sala terrena, tényleg nemes és szép stílusban megépítve. A palotával szembeni dombon áll és egy csodás kolonádot tesz láthatóvá, mely egy nagy középső termet, 11 árkádot, 2 galériát és 3 csodás márványlépcsőt tartalmaz. A hatalmas armaturák az oroszlánokkal HAGENAUER-től származnak, míg az egész épületegyüttes Ferdinand von HOHENBERG műve. A kilátás erről a pompás Gloriette-ről elragadó. Északon és északkeleten csillognak a tornyok és a paloták, melyek a császárváros díszei a napfényben aranyozásukkal, alattunk zöldell a kert és a kedves domb, amely körülveszi a Gloriettet az összes látnivalóival, míg északnyugaton és nyugaton félhold alakban húzódik a Zett-i hegység és tükröződik a Duna vizében, egészen Neudorfig. Itt látható sorban a különleges Leopoldsberg, a Kahlenberg, az öreg templommal a Kobenzelberg, a kedves erdőcskével, és itt látjuk az eget Dornbachot szép parkjával, s mindig

szépülő Hiezinget és Penzinget, a nevető környéket St. Viet-nak, Hacking és Hütteldorf, Kalksburg szép kápolnájával, Radaun fürdőhelyet az Eichkoge lábánál, és a császári kastélyhoz közelebb Atzgersdorf falut, Altmannsdorf Liesing és Brunnangebirge, Maria Enzensdorf községeket, az utóbbi mögött a romantikus Mödlinget gótikus templomával és a Templomosok komor emlékművével, a Hundskogelt, a Bellona templomát, a mödlingi vár romjait, melyek történelmi szempontból az ország legjelentősebbjei közé tartoznak, végül a különleges Petersdorf (Berchtoldsdorf) vásárhelyet, melyet különösen Urnapkor látogatnak, és melynek híressége temploma, és tanácsházán lévő öreg festménye, mely az 1683-as törökök által rendezett vérfürdőt ábrázolja. Ezen hegyek és helyiségek mögött rejtőzik el a vonzó Baden és messze a délnyugati szegélyén ennek a csodás festménynek ködlik föl a hatalmas Schneeberg fehér csúcsa. Ha most dél-kelet felé és kelet felé fordulunk,

akkor a szemünk egy szinte áttekinthetetlen síkságot pásztázhat tele falvakkal, ahol a kék messzeségben az erdő koszorúzza Lajta-hegység zárja le a kilátást. Mint egy hosszú vonalat, láthatjuk a fasort, mely Laxemburg gyönyörűségéhez vezet. A háttérben éppen kelet felé Pozsony várát láthatjuk és az osztrák Hainburg városkát a Kárpátok egy részével, melyek Pozsony felett kezdődnek és északkelet felé folytatódnak.

Mily gyakran látogattam már meg ezt a művészien megépített Gloriettet, barátok társaságában és ahol az előbb felsorolt tárgyakat egy Frauenhofer féle teleszkóp hozta a közelünkbe.

Ez a távcső olyan kiváló, hogy a Kahlenbergen lévő emberek arcait és ruházatuk színét is meg lehetett ismerni (kétórányi távolságból). Még egy pillantást vetettünk a csodás tájra, mely nyári pompájában terült el előttünk, majd lesétálván élveztük a császárforrás pompás italát, megcsodáltuk a közel-

ben levő obeliszket és a szép romantikus romokat. Az obeliszke négy aranyozott teknőcön áll és csúcsán egy sas található. Tele van egyiptomi hieroglifákkal. A lábazata alatt van a Sybilla-barlang, amelyből a víz egy nagy tartályba folyik. A barlang alakjai szimbolizálják az Ens folyó egyesülését a Dunával.

A rom egy pompás római épület maradványa. Egy szép, de megrepedt boltív még áll. Az összes többi már csak rom. A legfigyelemreméltóbbak közé tartoznak a szobrok. Legtöbbje mestermunka, tele erővel és kifejezéssel. Ezek legnagyobb része keretezi a Parterrt. Hogyha a hitzingeri vagyis a jobboldalról kezdjük a felsorolást, akkor a következő sorrendben állnak.

1/ Mutius Scaevola a Beyer-féle halászmodell után alkotva. 2/ Amphion vagy a zene hatalma, Hagenauertől. 3/ Mars és Minerva Veit Kinningertől. 4/ Janus és Bellona Beyertől. 5/ A lakedaimonniai menekülés vagy másképp Helena elrablása Beyertől.

6/ Flora Beyertől. 7/ Fabius Maximus Cunctator Hagenauertől. 8/ Perseus Beyertől. 9/ Herkules puhányság által férfiatlanítva, Plazertől. 10/ és 11/ Két fiatal papnő áldozati kosarakkal Hagenauertől. 12/ Aesculap Kinningertől. 13/ Sybilla Cumuna Beyer modellje alapján Hagenauertől. 14/ Egy áldozó papnő Weinmüllertől. 15/ Mercur Plazertől. 16/ Meleager Beyertől.

Innen jutunk el a nagy hegy alatti bazenhez, melyet szobrok díszítenek és ezeket Beyer modelljei alapján különféle művészek készítették el. A főcsoport Neptunt ábrázolja, melynek lábainál Thetis emelkedik ki, ki arra kéri, hogy fiának Achillesnek a tengeri utazását tegye lehetővé. Egy Najád és egy gyermek vízimadárral zárják le a csoportot. Neptun alatt vizek folynak ki a kagylókból és a sziklákon át mellékcsoporthoz képeznek Triton és Proteus, kik mindketten tengeri lovakat zaboláznak és még egy lóidomító, aki tengeri lovával mellettük lovagol.

A bazen tuloldalán a szobrok a következő sorrendben állnak: 17/ Hannibal a Cannae-i csata után – Hagenauertől. 18/ Paris – Kinningertől. 19/ Egy Vesta – Hangenauertől. 20/ Hygäa, az egészség istennője – Hagenauertől. 21/ Apollo – Beyertől. 22/ Egy bacchánsnő – Beyertől. 23/ Flora egy nimfája – Beyertől. 24/ Omphale Weinmüllertől. 25/ Aspasia Minerva képében – Beyertől. 26/ Jason – Beyertől. 27/ Angerona, a hallgatagság istennője – Beyertől. 28/ A trójai menekülés Beyer modellje alapján – Prokoptól. 29/ Ceres és Dionises – Beyer modellje alapján Günthertől. 30/ Junius Brutus és Lukrécia – Plazertől. 31/ Calliope, egyike a kilenc múzsának – Beyertől. 32/ Artemis – Hagenauertől.

Az említett szobrokon kívül áll még három kiváló szoboralkotás Beyertől a császárkútnál, nevezetesen Rhea istennő, Euridice – kit egy kígyó mar meg, Cincinatus, akit az eke mellől vittek római

konzulnak. Magában a kutacskában áll Egeria nimfa, aki – Ovidius szerint – forrássá változott. A kastély és a park teljes kiterjedése 2890 öl. Bécs város, elővárosai nélkül elérne a parkban. Miután elég figyelmet fordítottunk már a császári rezidenciának, délre indultunk, ahol a kert árnyékából a fasor árnyékába léptünk, amiben azonban már volt némi nehézség, ugyanis a nap már eléggé magasan állt. A Schönbrunni kert kapujától Laxenburgig mérsékelt menetben 2 és 1/4 órára volt szükségünk. Ezen az úton érinti az ember Altmansdorf'legszelét, mely a jótékony gondolkodású Dietrich báró tulajdona, közeledik a jól épített Bösendorf-i várhoz, elhagyja Biedermansdorf-ot, ahol találkozik a két fasor és ahonnan a most már közössé vált egy gyönyörű fasor vezet Laxenburgig, ahová fél órás járás után érkeztünk. Ugy határoztam, hogy az első napot itt töltjük el, hogy a nyári időben annyira látogatott parkot a Nagyméltóságú Ur és a császári család pi-

henőhelyét szeretettel és jókedvvel megnézhesük. Nem rendelkezem térképpel, melyet H. Weidmann úr az ismert természetbarát, A Wiener-Zeitschrift folyóirat 1828-as évfolyamának 118-as számában le nyomtatott, úgy, hogy nem volt szükségünk vezetőre, mert ezt a tervet ismertem. A császári tanácsos és várkapitány Riedl úr támogatván a császár jóakarátával, tehetségével és jó ízlésével egy földi paradicsomot varázsolt Bécs közelébe. Laxenburg történelmi és közelebbi részleteiről leírást találunk Weidmann művében, ahol ezeket kiváló módon ismerteti. Mivel azonban talán tekintetbe veszik a könyvecskémet, és ugyanazon az úton elvándorolnak erre a helyre, ezért nagyon röviden összefoglalom és megismétlem mindazt, amit már leírtak előttem, hogy ezzel egy utólagos kis skiccet nyújtsak a látnivalókról. A laxenburgi park kerülete másfél óra. Sok év óta azon dolgoznak, hogy tökéletesítsék. A parkon végigsétálni, ahhoz elegendő volna néhány óra, de

nem egyedül, a csodálatos zöld, a változatos facsoportok, melyek között gyakran a legcsodálatosabb kilátások nyílnak, valamint az egyedülálló gondozottsága a parknak gyönyörködteti a szemeket, hanem az erdőcsoportok, tavak és épületek, melyek ezt a parkot díszítik és teljes figyelmünket megérdemlik. A parkba való belépés nem olyan, mint Schönbrunnban, de kedvesebb és közvetlenebb. Itt „tekintély büverővel” ott azonban tekintély pompával párosul. Ha tehát most k é k h á z t ó l i n d u l u n k b a l r a, úgy az első, amivel találkozunk, a m u l a t ó h á z a t ö l g y e s b e n. Ez mindig nyitva áll és mindenki számára hozzáférhető. Az ott lévő festmények a park legérdekesebb részeit mutatják be. Körülötte ősi tölgyek állnak, melyek közül egyesek állítólag 6-7 évszázadosak. Weidmann azt állítja, hogy ezek még tanúfái a régi erdőnek, mely valamikor a Mönnesaut képezte. Ettől a mulatóháztól rövid időn belül el lehet érni a

R i t t e r g a u - t. Az első, amit észrevehetünk, a gótikus kápolna, melynek neve R i t t e r g r u f t (lovagsírhely). Két rács lehetővé teszi a belsejének megtekintését, és itt a bal és jobb falon festmények találhatók, valamint egy régi üvegfestmény „Krisztus születése” címmel. Hogyha a lenyugvó nap megvilágítja ennek a szép emlékműnek a hátsó oldalát, akkor az üvegfestmény fölizzik, és akkor tényleg lenyűgöző ennek a műértékű képnek az élvezete. A „Mayerer” (majorság) néhány lépésre balra régi svájci formák szerint van kivitelezve és feloszlik az úgynevezett úrilakba és a majoros házára. A belsejében ónémet berendezési tárgyakat üvegfestményeket, olajfestményeket és a XVI. századból származó pompás famennyezetet lehet találni. Nem messze a majorságtól jobbra el lehet érni a „Rittersäule” (lovagoszlop), egy megtekintésre méltó középkori emlék, mely az Lipót által 1222-ben épített Klosterneuburgi hercegi kápolnának része volt és ide át

lett helyezve. Tetején áll a páncélozott lovag és kétoldalt két hatalmas oroszlán őrzi ezt a mestermunkát, melynek belsejében több mellszobor látható, melyek Ausztria urait ábrázolják és carrarai márványból készültek. Ha tovább folytatjuk Weidmann úr által jelzett sétaösvényt, akkor elérjük a nagy tavat, mely körülveszi a lovagvárat. Itt van egy átkelési lehetőség is, de több híd felhasználásával el lehet jutni a lovagvárhoz, melynek neve Franzensburg. A kegyes császár emlékére elnevezve.

Az első épület, melyet meglátogattunk a K n a p p e n h o f. A nagy épület, melynek összekéne kötnie a Knappenhofot a tulajdonképpeni várral, nincs befejezve és úgy látszik, hogy erre egyhámar nem is kerül sor. A legérdekesebb ebben az új épületben az úgynevezett Habsburg-terem lesz, melyben ennek a császári háznak minden uralkodója képen pompázik majd. Fölmentünk a 26 öl magas W a r t t h u r m b a (örtorony), melyről a leg-

kedvesebb kilátás nyílik úgy a parkra, mint a környékre. Ebben a toronyban mutatta meg vár őre, egy tüzéraltsízt, akinek arany vitézségi érme is van, a *Hungerloch*-ot (éhségkamra), ahol egy ember csak ülni vagy feküdni képes, majd a bírósági termet, ahol egy padlónyílás nyílik, a rabot az alatta lévő börtönből felhúzták és a gépezet úgy volt beállítva, hogy csak a feje látszott a nyílásból. Majd megnéztük a kínzókamrákat, ahol a rab nem egy aszszonynak vagy lánynak, de még ideggyenge férfinak is együttérzés helyett ijedelmet keltett. Innen továbbmenvén az ivótermet találtuk, azzal a ónémet játékasztallal, melyen kockajátékot játszottak annak idején. A mennyezet és a szék érdekes emlékei a középkornak. Az étterem azonban ennél sokkal több kincset rejt. Részben a régi időkből, részben az újabb időkből is, különösen az üvegfestészet terén. Az egyik ablak élénk színekben mutatja őméltóságát és méltóságos családját. A kép körül az osztrák

állam összes koronái el vannak helyezve, melyek mint napok, veszik körül a képet. Egy régi asztal gyöngyházberakással a XV. századból, ivóserlegek és több más értékes kincs halmozódik itt, és köti le a látogató teljes figyelmét.

A szomszédos társalgóteremben feltűnik Őméltósága harmadik feleségének, Ludovica Beatrix arcképe, továbbá esküvőjük az Augusztinosok templomában és az ünnepi teríték, minden mestermű szerű festményeken. Csak csodálni lehet a festmények élethűségét, mellyel őméltóságát, a miniszter urakat, tábornok urakat, a művészek ábrázolták. Különösen jó és élethű Metternich herceg őméltóságának a képe, de hasonlóan a felejthetetlen Rudolf Wrba gróf és a néhai főudvarmester Traumansdorf herceg. Ezen mesterművek mellett még egy másik üvegfestmény is megérdemli a figyelmet. Ez a lovagrend tagjait ábrázolja. Innen a már említett tüzérsízt átvezetett bennünket egy másik részbe, ahol

először a várúrnő hálósobáját vettem észre, melyben II. Rudolf császár ágya érdemel figyelmet. Ezután a várúrnő munkaszobája következett, melyben egy achátkövekkel kirakott asztal köti le a figyelmet, majd utána a társalgó, ahol őnagyméltósága, a most élő Karolina császárnő arcképe lóg, ennek a kedves, mindenhol tisztelt asszonyé. Ebben a szépen díszített szobában található egy Madonna-képet is, mely másolata a Raffael-féle képnek, de üvegre festve.

A társalgóból a díszterembe léphetünk. Jó valószínűséggel Európában ehhez hasonlót nem lehet találni, mert annyi itt az összehalmozott kincs. Asztalok, székek és szekrények, melyek több, mint négyszáz évesek és tanúi annak a kornak. A két nagy festmény, mely I. Lipót koronázását ábrázolja, több száz résztvevővel, mesterkézre vallanak. Közvetlenül a díszteremhez csatlakozik a több mint 700 éves kápolna. Az ottlévő tabernákulum 664 éves, az abla-

kok üvegfestményei több, mint 400 évesek és a nagyon nehéz, értékes szentségtartó ugyancsak több, mint 400 éves.

A Franzensburgból több hidon át eljutottunk a gyülekező térre. Ennek négy bejárata van, és a fő balkon és több galéria mellett még két kisebb balkonnal is rendelkezik. A térség hossza 154 és szélessége 77 lépés. Kívülről körben fenyőfélék keretezik, kimondottan romantikus hely, és csak kevés képzeletlőerő kell ahhoz, hogy az ember itt a múltat idézhesse. Rögtön a lovagi torna hely mellett találhatjuk a mesterséges vízesést, és alig 5 percnyi távolságra egy kiváló faiskolát hazai és exóta növényekkel.

Egész gyorsan el lehet érni a halászfalucskát a tó északkeleti végében, mely most már be van fejezve, majd a Prátert, amely kicsinyített másolata a bécsinek. Ezeken kívül még a Diana temploma, az egység temploma, valamint Őnagyméltóságának Ferdinánd trónörökösnek, valamint Károly hercegnek a

parkrészét, ahol egy szép hatszögletű pavilon található az aranyhalak tavában, melyhez egy kínai jellegű híd vezet át. Ezen sok pompás tárgy és táj élvezetével zártam le az első napot, amikor most már egymagam, a főhadnagy nélkül, aki visszatért Bécsbe, naplementekor elértem Minkendorfot.

Minkendorfra a legegyszerűbb és legrövidebb út a parkon át vezet. Itt át lehet tekinteni az öreg Pannónia síkságának egy részét, ahol a nagy hadgyakorlatokat tartják időről időre az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének. Amikor Minkendorfba értem, egy nagyon szép, tiszta helyiség, a nap nyilván már a Föld másik felén igyekezett felkelni, és csak a Schneeberg csúcsa, illetve annak kontúrja látszott az esti égbolton és a lenyugvó nap szép emlékeket ébresztett bennem erre a csodálatos élményre.

A helyiség kocsmájában az ablakon kinézve meghallottam a parasztlánykák énekét, mely emlé-

keztetett tirolai és stejeri tartózkodásaimra. Beköszöntött az esti szürkület, egyesek visszatértek a mezőkről, a házakban kigyulladtak a fények, de a csillagok is láthatókká váltak, minden szép lassan csendessé vált, és magam is nyugovóra térvén elaludtam, hogy Isten segítségével másnap folytathassam vándorlásaimat.

1829. augusztus 20.

A legszebb reggeli nap süttött Pannónia síksága fölött, és így reggel hatkor indultam Minkendorfból, ami helyesebben Münchendorfnak kéne hangzania, a kétórányira fekvő Ebreichsdorf felé. Az út egyhangú. Azt tanácsolom a gyalogosnak, hogy ne rö-

vidítse le az utat a réteken át, ugyanis ezek rendszerint tocsogósak, és jómagam is egyszer majdnem térdig süppedtem az iszapba, és alig találtam ki innen. Ebreichsdorf a Kaltengang és a Fischa mellett fekszik, található ott egy kastély, melyben XV. századi régiségek vannak. A kastély udvarán a Beck család címei, egy árnyas park, valamint egy kartongyár is működik a faluban, mely Lang nemes úr tulajdona, azonban ennek a megtekintését nem szívesen engedélyezik.

Ebreichsdorfból negyedóránnyira ér az ember Weigelsdorfba. Ez egy kis, de nagyon tiszta helyiség. Közvetlenül a helyiség után jobbra egy nyárfasor kínálja magát, hogy látogassunk el Pottendorfba. De a főútvonalon egyenest továbbhaladva Wampersdorfon át és Wimpassingot elhagyva jutunk a határig.

Hogy kitérjek a kellemetlen por elől, és hogy kellemesebbé váljon az út, Pottendorf felé vezettem lépteimet, mely helyiség a kastély és a park kedvé-

ért ezt a kis kitérőt megéri, és ezt az alábbiakban közlöm is:

Weigelsdorfból

- Wampersdorf 1, 1/4 óra
- Wimpassing 1/4 óra
- Hornstein 1 és 1/4 óra – 2, 3/4 óra
- Pottendorf 1 és 1/4 óra
- Landegg határhelyiség 1/2 óra
- Hornstein 1 és 1/4 óra – 3 óra.

Ebből látható, hogy a különbség csupán egy negyedórát tesz ki. Mivel gyorsan végimentem a fason, így már egy óra leforgása alatt a nagy piaci és gyárhelyiségben, Pottendorfban voltam. A szép kastély a három tornyával rögtön hívogatott arra, hogy megtekintsem. Sajnálatos módon azonban nem nézhettem meg a kastély belsejét, ahol a fegyvergyűjtemény nem annyira a fegyverek mennyiségével, mint inkább azok különlegességével tűnik ki. SCHEIGER említi, hogy a kastély belsejében, illetve a fegyver-

gyűjteményben a különlegességet például az első bajonettek, néhány nagyon nehéz tűzfegyver, az egyik Stahremberg gróf vértje található, de nem azé, aki a császárvárosunknak védője volt, de található itt egy asztal, melynél Zrínyi, Frangepán és az akkori tulajdonos, Nádasdy 1676-ban egy kőrözsa által díszített teremben (Sub rosa) tanácskoztak, aztán a csapóajtó, amelyben Nádasdy köpenye akadt bele. Nádasdy, Zrínyi Péter gróf és Frangepán Ferenc gróf egy Olaszországból Magyarországról származó család sarja összeesküvést szöttek 1667-ben a magyar Wesselényi palatinussal, hogy a Steiermarki Tettenbach Erasmus gróffal I. Lipót császár ellen. Nádasdyt a pottendorfi kastélyban, Zrínyit és Frangepán grófit Czakathurnban vetették börtönbe, innen Bécsbe, majd Bécsújhelyre kerültek és az 1671. április 30-án hozott bírói ítélet alapján lefejezték.

A kastélyhoz már a belépés is nagyon kellemes, ugyanis már az előudvart is különféle virágok díszí-

tik. Az elfáradt vándor számára ebben a virágoskertben kedves pihenőpadok kínálják magukat, ahonnan szép rálátás nyílik a kastélyra. A fő homlokzat teljesen új és egyáltalán nem illik a nagyon régi hatalmas kötömbökből épített három toronyhoz. Ezek a tornyok a monda szerint római eredetűek, azonban jelenlegi formájukban az öt és hat csúccsal inkább a XII. századba sorolhatók. Az óriási építményből ítélve ezek a tornyok elpusztíthatatlanok. Ilyen kolosszális tornyokat még nem láttam, melyek ennyire öregek és semmiféle pusztulást vagy károsodást nem mutatnak.

A pottendorfi park

A legújabb angol stílusban figyelemre méltó természetű kertté alakították át. A nagy vízfolyás, mely az egész kerten át kanyarog és különféle tájképi nézeteket mutat, több kisebb és nagyobb tó kellemes árnyas facsoportok, sétautak, kedves hidacskák és nagyon sokféle fafaj teszi a kertet vonzóvá. Nagy számban található fehér és fekete hattyúk, ilyeneket sem Ausztria parkjaiban, sem máshol, nagy utazásaim során ilyen mennyiségben sehol sem láttam. Ezek mellett még sok liba, gém és más vízimadarak is előfordulnak. A tornyok egyike nagyon szép kilátást biztosít, ahonnan a Lajta-hegység nagy részét át lehet tekinteni, a közeli Ebenfurtra is rá lehet látni, valamint természetesen Pottendorft is, a nagy gyárépületeivel, és át lehet tekinteni az egész park területét. A pottendorfi templomnak sem kívül, sem belül nem találtam semmiféle vonzerejét. De

túlságosan kicsinek is tűnt nekem a nagy helyiséghez viszonyítva. Pottendorfból az egy és félórás vándorút Hornsteinbe, nagyon kellemes. A helyiség elérése előtt a jelentéktelen Landegg falut szeli át az út, melyen kívül a Lajta képezi a határt. Hornsteint elsősorban horvátok lakják és tulajdonképpen már Magyarországon van és Sopron megyéhez tartozik. Éppen befejeződött az istentisztelet, amikor megérkeztem Hornsteinba. Meglepetéssel láttam, hogy mennyi a csinos, fiatal nő, akik nagyon szép népviseletben léptek ki a templomból. Fejükön egy tiszta fehér, horgolt kendőt viseltek, egy kedves, színes szalagokkal díszített pruszlikot, mely karcsú testüket fogta körül és egy rövid, berakott szoknya, mely testük többi részét takarta.

Hornsteinből a gyalogos egy sokkal közelebbi és érdekesebb utat választhat Eisenstadtba (Kismarton), mint a kocsin utazó. Ahelyett, hogy az egész hegyet körül kéne utazni, így Hornstein után fel lehet hágni

a nem túl magas Fürstenbergre, ahol eleinte egy szép fasor, majd egy kedves erdön át lehet vándorolni. A fasor arra a magaslatra vezet, ahol még át lehet tekinteni Ausztria szép tájait, hogy aztán innen néhány percen belül a nem kevésbé szép kismartoni tájba jusson, mely a gyümölcsökben és borban gazdag Sopron megyébe vezet. A szeretett haza után még egyszer vessünk egy visszapillantást hazai tájunkra. Egy gazdag, jól művelt tájat tekinthetünk át. Szemünk először sok helyiséggel rendelkező síkságra tekinthet, mely Neustadttól a nagy fővárosig terjed. Így aztán kedves visszaemlékezéssel át lehet tekinteni azokat a helyeket, kerteket és kastélyokat a tájban, ahol kellemes napokat és jó barátokat lehetett találni. Egy hosszan elnyúló vonalat láthatunk szép időben, ez az a fasor, mely Laxenburg gyönyörűségeihez vezet. De talán még az az impozáns sötétség is látható, mely Schönbrunn jelzi erről a magaslatról. A hegyek mögött bújik meg Baden, a roman-

tikus Mödling, és a Kahlenbergtől kezdve egy mindig magasabbá váló hegyvonulat kezdődik, mely ennek a tájnak az óriásában a Schneebergben végződik.

Még egy utolsó istenhozzádot mondhattam hazámnak, hogy aztán a kellemes erdőcskén át továbbvándoroljak, és egy jó óra után Kismartonba érkeztem.

A nemes magyarok vendégszerető területét jókedvűen értem el, élénkebbé váltak az emlékek, intenzívebbé vált hálám, melyet ezzel a nemes nemzettel szemben táplálok és mellyel országukon való vándorlásom szinte kötelezővé tesz.

Kismarton megpillantása, valamint annak igazán vonzó környezetének és a Fertő tó kis részletének meglátása vonzották tekintetemet. De gyorsan elértem ezt a kisvárost, melyet semmiféle fal nem vesz körül. Mintha egy varázslat játszana az emberrel, hirtelen a megszokott hazai környezetből a baráti, magyar területre röpítve érzi magát az ember. A táj

embereinél már új szokatlan hangokat is hallhatunk. A beszéd, a viselet, az étkezés, a szokások, a játék, a hajlamok, a magatartás, minden hirtelen változik.

Első teendőm az volt, hogy egy osztrák szolgálatban megöszült, hűséges államszolgát keressek föl, aki életének utolsó éveit népes családjával távol a világ zajától, csendben óhajtja eltölteni. Amikor megérkeztem, az idős ember éppen az ablakon tekintett ki, és amikor beléptem a kapun, akkor négy leánya üdvözölt, akik hét év óta, amióta nem láttam őket, csinos, nagylányokká serdültek. A fogadtatás barátságos, szívélyes és természetes volt. Még ugyanazon az estén a gyerekek társaságában tettünk egy sétát, hogy társaságunkkal először a kastélyt és a parkot megtekinthessük.

A kastély

A kastély szabályos négyszöget alkot négy toronnyal és három bádogtornyocskával, két emelet magas. A tornyok egyikén pompázik az Esterházy címer. A másikon egy napóra. Esterházy Pál, a magyar királyság palatinusa 1683-ban építtette ezt a hatalmas épületet, és a jelenlegi tulajdonosa, Esterházy Miklós herceg Moreau építész tervei szerint óriási költséggel felújította, ezt a felújítást 1805. szeptember 15-én kezdték. Ennek a hatalmas átalakításnak az építésze Ehmann volt, és szobrása Levini Bécsből. A kastély belseje ízlésesen díszített és minden egyes terme és szobája királyi módon berendezve. A márványteremben, vagy másképp nyári teremben a magyar királyok egész sorát lehet meglátni, két szobrot, Ádámot és Évát. A kastély kápolnája szép festményeiről híres és közismertek az

az itt elhangzó pompás kórusművek. Itt vezényli Haydn József a miséket. A tágas kastélyudvaron át lehet megközelíteni a kastély mögött lévő kertet, amelyikbe egy altán helyett oszlopkolonád vezet. Feltűnő a kastélyban a felvonógépezet is, melyet Miklós herceg 1812-ben rendeztetett be. A hercegi mechanikus, Johann Langreiter találta fel és készítette el ezt a gépet. A gép segítségével, melyet mint egy óraművet fel lehet húzni, 7-8 embert fel lehet vonni a harmadik emeletig, felfele vagy lefele is.

A kastélytér, melyet azáltal nagyobbítottak és szépítettek meg, hogy a kastélyárkot betemették. Egy szép szökőkút, valamint az istálló és főőr épület díszítik a kastély főhomlokzatát is. Az istálló és főőr épületet 1793-ben a hercegi építész Rieger építette meg, két részből áll, melyet toszkánai oszlopsor díszít és köt össze. Ezek mellett a téren két kapu is található, vasrácsokkal, melyek a város felé és a zsidó város felé vezetnek.

Kismarton legnagyobb látványossága most és a jövőben

A park

mely egy díszkertből, egy természeti kertté lett átalakítva. Teraszos elrendezésű, és ezekről a kilátások és rálátások végtelenül szépek.

Már a belépéskor egy szép, virágos rét és az úgynevezett alsó tó lepi meg a látogatót, melynek háttérében az úgynevezett Lipót-templom található egy mesterséges sziklán, ahonnan vízeséshez vezet az út. Ez a 20 korinthuszi oszlopon nyugvó szentély, mely nevét a nagyon koránt elhunyt Esterházy herceg lánya után kapta – Leopoldine – kinek szobrát a szentélyben megtekinthetjük. Arcmása arra utal, hogy angyal volt lélekben, szépségben és vonzerőben.

A hercegkisasszonyt ülve ábrázolja, kezében íróvesszőt és írotáblát tart. Tehetsége, jósága és emberszeretete általános tisztelet tárgyát képezte. Élete tavaszán ment el a hercegkisasszony az örök tavaszba.

A Leopoldine szentélytől az út mindig magasabbra vezet, ahonnan a rálátás a kertre és a tájra mindig nagyszerűbbé válik. Elérjük a középső tavat, melyet fák vesznek körül és innen nagyon szép kert-részleteken át, melyeket sok ízléssel és hozzáértéssel rendeztek be, a rózsasorhoz érünk, mely egyedülálló lehet a maga nemében. Hossza 262 lépés, ahol több mint 160 6-7 láb magas rózsafák virulnak és virágzásuk idején egyedülálló színpompát jelentenek a látogatóknak. A köztük lévő teret különféle növények és virágok töltik ki. Ennek a pompás fasornak a közepén áll egy nagyon szép diófa, amely tényleg nagyszerűen illik az egész környezethez és egy pihenőpad veszi körül. A felső tótól, vagy sokkal jobban mond-

va a Mária-szentélytől, mely mintegy negyedórányira fekszik a tulajdonképpeni parktól, élvezni lehet a legmeglepőbb kilátást a Fertő tóra és Kismarton egész környezetére. Az egész park, az állatkert, a városka minden része, az erdő és szőlőshegyek, az egész környéke Sopronnak és Fraknónak, a Fertő-tó több, mint a fele és nagyon sok parki helyisége képezi azt a panorámát, amelyet itt át lehet tekinteni.

Ez a pompás kilátás emeli érzelmeinket és azt, amit az embereknél olyan nagyon keresünk, azt a ritka egyesülését a nagyoknak és a szépnek, azt a természet itt, saját maga tökélyre vitte.

A Mária-szentély

1806-ban Moreau építész építette meg és Esterházy hercegnő, ki született Lichtenstein hercegnő volt, neve után lett elnevezve. A szentély fehér

oszlopai jón stílusúak és a perisztílium egy homlokzati csúccsal van ellátva, melyhez jobbról és balról szép lépcső vezet.

Hogy elérjük az erdős magaslatot, melyen a szentély áll, az ugyan egy kicsit hosszabb, de kellemebb utat választjuk a parkon át, vagy pedig a hercegi fasonon át vezető utat a zsidóvárosból.

Ismét visszatérek a parkhoz és a kedves társasággal a rózsasortól lefele indultunk a kert sötét árnyas útjaira, melyek még a bécsi Augartenban sem lehetnének sűrűbbek.

Ennek a bensőséges, hangulatos erdőcsoportnak a szélén ültünk a hűvösödő alkonyban, barátságos beszélgetéssel mindaddig, amíg a tiszteletreméltó öregúr értem jött és a bájos fiatal lányok haza nem siettek, hogy a konyhai teendőiket elvégezzék, mi aztán a kezdődő sötétségben utánuk mentünk és csak későn, barátsággal és vidámsággal fűszerezett vacsora után tértünk nyugovóra, amikor is ennek a

hercegi és királyi városnak a látnivalóival, illetve ezekre gondolván aludtam el, hogy nagyszerűen kipihenve, a csodás természetet már lehetőleg korán reggel üdvözölhessem és élvezhessem.

1829. augusztus 21-én

Alighogy szürkült, amikor már a rózsaalé legmagasabb pontján álltam, hogy innen élvezhessem a nagy világfáklya – a Nap felkeltét, mely mindent be fog majd ragyogni. Még szürkület lebegett a táj felett, a tavak és a szárazulatok a még el nem dőlt harcban a világosság és a sötétség között leledztek, még felismerhetetlenül és egymásba való átmenettel. Még minden csendes és nyugodt volt. Fokozatosan

kialudt a Hold fénye a visszatérő ragyogó napfény hatására, eltűntek a mély árnyékok, az erdők sötét belseje formát öltött és színessé vált és a madarak éneke jelezte a jótévő, fényt hozó csillag visszatérését. Majd egymás után az egész atmoszféra fényessé vált, a jelene kibővült és a vörös izzásból kilépett a teremtés mesterműve, az isteni felemelkedettség másolata, a legnagyobb jótévőnk, a Nap, teljes glóriában megjelent. Érzékeim alig tudták felfogni, mindent a gyönyörűséget és tekintélyt. Behajlítottam térdeimet – könnyekkel teltek meg szemeim és dicsőhimnuszt zengtem felfelé ott, ahol az örök atyánk trónol – és velem együtt a madarak is rázendítettek a jókedv és az élet énekére, hogy üdvözöljék a fény forrását.

A délelőttöt egyedül töltöttem: vendéglátóm barátságos lányai el voltak foglalva a háztartással és ő maga, a tekintélyes öregúr, kit már éveinek száma meghajlított és nem volt már képes arra, hogy fiata-

labb lábam gyors lépteit követhesse. Volt ugyan egy fiatalkori ismerősöm, aki itt lakott Kismartonban, kinek azonban semmiképpen nem jutott ideje arra, hogy elkísérjen.

Mégegyszer átnéztem a parkot és ténylegesen nem az új varázsa volt az, amely arra a kijelentésre készlet, beleértve a hatalmas oranzsériát és a végtelenül gazdag melegházakat, hogy a legszebb németországi kertek közé soroljam.

Nem tartózkodom attól, hogy az összes műértő és kertbarát ítéletéhez csatlakozzak, mely szerint a Harrah gróf-féle kert Bruckban egyike a legszebb kerteknek nemcsak Németországban, hanem egész Európában, mert a szépség, mellyel egyes részei át vannak gondolva és rendezve, és nem hagynak kívánnivalót maguk után; azonban fekvése nem látszik olyan előnyösnek és a természet segítsége nélkül egyedül csak a mesterségbeli tudás által vált a kertművészet diadalává. Azonban az, aki a termé-

szetet a művészettel egyesítve szereti, minden-
esetre a kismartoni herceg Esterházy parkot, vala-
mint a Lichtenstein-féle parkot Eisgrubban részesí-
ti előnyben. Ausztria kertjeinek ezen lóheréjéről
már sokat vitatkoztak, és még mindig nem dőlt el
a vita, mivel a kertbarátok ízlése különbözik. De
jöjjenek csak el az Esterházy herceg kertjének oran-
gériájába és melegházaiba. Itt a látogató nemcsak
hogyan meglepődik, hanem el lesz bűvölve. Ezért az
én ízlésem alapján a fekvés, a kilátások, a pompás
orangéira, a számtalan növény mind az öt világrész-
ből, valamint az ugyancsak számtalan változatosság
a hercegi park Kismartonban az összes általam látott
kert közül az első helyre kerül.

A melegházak

A növényvilágnak ez a palládiuma csodás létét
kizárólag Eszterházy Miklós herceg alkotó szellemé-
nek köszönheti. Ez tútesz mindazon, amit valaha
láthattam, de még Eisgrub Hesperidáit sem kivéve.
Ezt a csodát látni igazán felér egy 12 óráig tartó
gyalogtúrával, melyet itt, azonnal el is lehet felej-
teni. Ezekben a melegházakban mintegy 70.000
növény található és még a szakemberben is csodál-
kozást váltanak ki, míg a természetbarátban egysze-
rűen lelkesedést. Ezért lehetséges, hogy ezt a parkot
már csak a melegházakra való tekintettel is, mint az
osztrák országok legelsőjét tekinthetjük, minden bi-
zonnyal. Az amerikai, az afrikai, az új-hollandiai,
az új-zélandi, az ázsiai és az európai virágok és nö-
vények csak csodálatot kelthetnek. Ezek egy sereg
épületben kapnak helyet, melyet az új kertrészletek-
kel együtt teljesen újonnan építettek.

A kétrészes melegház első részében olyan egzotikus növényeket tenyésztenek, melyek egyébként csak meleg éghajlat alatt képesek megélni, mint például az alábbi érdekességek: Ravenala, Strelitzia, Draecena, Musa, Cecropia, Nelumbinum, Carolina, Bambusa Laurus, stb. A második üvegház új-hollandiai és a Jóreménység-fok előhegységeinek növényeivel van megtöltve. Itt elsősorban Magnóliák különféle fajtái találhatók, melyek közül egy példány, mely a parkban is virágzik, mintegy 1.100 frankba kerül továbbá Melalenica, Cletra, Casuarina (kenguru-fa), mely különösen magas, aztán Accatia Floribonda, mely ugyancsak rendkívül nagy, a Pomoderis és a Pomosa. A harmadik ház is ugyancsak két nagy részletből áll és itt narancsfák találhatók, melyek közül mintegy 400 példány egész rendkívüli méretű és ezek nyáron a számtalan más kisebb fákkal együtt képezik a 600 lépés hosszú terasz szegélyét és így a virágokkal együtt, különösen a Pelargoniumokkal,

Aloekkel és Euphorobiákkal de sok más növénygel együtt valóságos tündéerkertet képeznek. A narancsok szép termései, a sötétzöld lombozatban, szabad ég alatt és illatuk együtt nagyszerű élményt nyújt. A negyedik házban ugyancsak új-hollandi növények találhatók, melyek nagy számából csak a Protea, Philica, Magnolia, Taxus, Daphne, Camelia és Bucco legyen említve. Az ötödik házban jóillatú, zsenge virágú növények találhatók, különösen nagy számban a Pelargoniumok. (muskátli) és az Aloék. A hatodik házban találjuk a legnemesebb gyümölcsöket és életemben nem láttam annyi ananászt, mint éppen ott. A hetedik, nyolcadik és kilencedik melegházban hazai virágokat, gyümölcsöket és más természet által alkotott növényeket tartanak. A teraszok sora, melyekre nyáron a virágokat és növényeket kiültetik, illetve kiteszik, 6 nagy részletből áll. Így a legmagasabb teraszról nagyszerű rálátás nyílik a virágok színpompájára, a növények különbözőségére és az

orangéria pompájára, annyira kidomborodik, hogy itt akaratlanul is szívemből kiszakadt egy mély felkiáltás és sóhaj. A délelőtt során még maradt annyi időm, hogy megtekintsem a vízvezetékot, mely egy gőzgép segítségével vízzel látja el az egész parkot. Ezt a gőzgépet Londonban David Madson készítette és Eszterházy Miklós herceg vásárolta erre a célra. Ez volt az első gőzgép egyáltalán, amelyet az osztrák monarchiában láthattak. Johann Dietrich Langreuter, mechanikus állította föl ezt a gépet a kertben, a nagy tó mellé, felszerelte egy kondenzátorral, mely egyúttal meleg vizet szolgáltat a fürdőknek, felszerelt egy gőznyomásmérőt és külön erre a célra feltalált módon biztosítja a gőzkazánt a felrobbanás ellen és így felszerelve adta át a gépet. A gőzök mindenféle nyomásra beállíthatók, úgy, hogy 40-45 font súllyal nehezedhetnek minden négyzethüvelykre és egy 6 hüvelyk hengerben nyomást gyakorolnak felváltva a dugattyúra, hol előlről, hol hátulról.

Ezzel a mozgással két, illetve három szivattyút is meg lehet hajtani. Ezek közül két egyszerű és az egyik, a harmadik egy dupla hatásfokú kerül működésbe, és így egy perc leforgása alatt 3 és fél vödör vizet nyomhat fel a vascsövek segítségével aへgyre, melynek függőleges magassága 30 öl, és itt a víz egy nagy tóba kerül, amelyből szárazság esetén a kert nagy részét öntözni tudják.

Mégegyszer végigsétáltam a pálmák, a nyárok, a platánok, juharok, tölgyek, gesztenyék, jegenyék és lucok árnyékában a parkon át, megcsodáltam a vízeséseket, a Leopoldine szentély alatt, még egyszer meglátogattam a rózsaalet, de a kertészeken kívül senkivel nem találkoztam. Ez már rögtön az elején bizonyítékot szolgáltat arra nézve, hogy ennek a városnak a polgárai milyen visszavonult életet élnek és valószínűleg csak a zsidók azok, akik ennek a városkának némi kis mozgó életet kölcsönöznek.

Délben elfogadtam azt a barátsággal felkínált

meghívást és délután a vendéglátóm kedves lányainak társaságában tekintetem meg a városkát.

KISMARTON (Eisenstadt)

Magyarul Kis Márton, a szláv nyelvekben „Zelee-Mesto”, 1649 óta királyi szabad város, Sopron megyében. A környék körös-körül mindenhol szőlőkben gazdag, kellemes és egészséges. A város úgy fekszik, hogy a három és fél órányira lévő Neustadtal és az ugyanilyen távolságra lévő Sopronnal háromszöget alkot. A város területe feloszlik városi és hercegi részre. A két kapuja felső és alsó kapu nevet viselik. A felső kapu a hercegi kastélytérhez vezet, a Kálvária-hegyre és a bécsi útra. Az alsó vagy városkapu a Sopron felé, valamint Pozsony felé vezető utak kezdetét jelenti és a hercegi vadaskertetet is érin-

ti. A városban három fő utca van: a Kolostor utca (Klostergasse), Uri utca (Herrngasse), és a Brandstadt. A Kolostor utcában található az Augustinusok és a franciskánusok kolostorai és templomai. A franciskánusok temploma a kolostorral együtt Eszterházy Miklós adományát képezi 1611-ből. Kicsi ugyan, de a kriptá, mivelhogy itt található a hercegi halottak, nevezetesen. A halottak között található Pál herceg, 1661, József gróf, stb., valamint az érintetlen holtteste Ursulának, de itt fekszik Eszterházy Pál, birodalmi palatinus, egy üveggel fedett koporsóban, mely ugyancsak megéri a megtekintést. A Brandstadtban áll az 1494-ben régi stílusban épített templom, mely ugyan nem annyira nagyságával, mint magasságával tűnik ki. Szent Mártonnak van szentelve és belsejében semmi különös látnivalót nem rejt. A legélénkebb az Uri utca, mely a két másik között található. Itt láthatók a legszebb magánházak és ezek között áll a városháza, mely rögtön

feltűnik szolid építési módjával. A hercegi részen, a Kolostor utca végében áll a nagy irodaház. Ezt Eszterházy Antal herceg alakíttatta át a II. József császár által megszüntetett Augustinus apácarend kolostorából és ízléses irodaházat alakított belőle, ahol jelenleg a hercegi birtokok igazgatósága, könyvelősége, építésvezetősége és erdőhivatala található.

A környék csábít kellemes sétákra, mivel nagyon változatos. A park mellett az alig negyedóránnyira fekvő, mégpedig a Pozsonyi út mellett lévő hercegi vadaskert képezi a legvonzóbbat. Területe 2300 hold és kerülete 9956 öl. Fal veszi körül és hosszában és keresztben 25 fasor húzódik. Itt nagy mennyiségben található disznó és agancsos vad. Egy kis kiemelkedésen itt egy hercegi vadász kastély található, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a Fertő tóra. Komoly vándorok meglátogathatják hercegi engedelemmel, hogyha Pozsonyból vagy Pozsonyba igyekeznek, a vadaskertet, anélkül, hogy ez ki-

térőt jelentene. A vadaskerten kívül hatalmas vadászterületek terülnek el, amelyekben a különféle vadászati remizeken kívül két fácánkert is van. A ki-lövés évente négy-ötezer nyulra és néhány ezer fácánra és fogolyra terjed ki.

A hercegi telkekhez a bécsi kapu előtt tartozik a zsidóváros, mely a többi zsidó településtől eltekintve, nagyon szép, tiszta házakból, utcákból áll, és én magam is úgy találtam, hogy a zsidók itt udvariasabbak és jobban öltözöttek, mint máshol. Kíváncsinos volna, hogyha a nemzeteknek ez a legrégebbie úgy az öltözködésében, valamint lakásában rá szokna végre a tisztaságra. A zsidó lakók száma mintegy 900, míg a keresztények száma több, mint négyezer. Meg kell jegyezni, hogy itt mintegy egyharmadával olcsóbb az élet, mint Bécsben, és ez az oka annak, hogy sok idős ember él ebben a városban. Látnivalót jelent még a

Kálvária - hegy

melynek állítólag nincs párja Magyarországon. Én magam részéről azonban előnyben részesítem az eperjesit. (Ma Presov, Csehszlovákia fordító megjegyzése). A kismartoni Kálvária-hegy sok kápolna mellett két templommal is rendelkezik, melyek közül a nagyobbik magassága és művészi építő stílusa miatt megtekintésre méltó, és a környék első számú ilyen temploma. A főoltár egy piramist alkot és még két mellékoltárral is rendelkezik. A kisebbik templomban övezi tisztelet a csodatevő Remete Mária képet, és évente gyakran több, mint húszezer ember látogatja meg.

A herceg saját katonaságával rendelkezik. Ez a hadsereg négy tisztből, több altisztből és mintegy százötven legénységi állományúból áll. A tüzérek rendszerint Fraknó várában tartózkodnak.

A város címere egy torony, egy lógó rácskapuval, vörös mezőben, melyen egy fekete sas kiterjesztett szárnyakkal nyitott csőrrel és kilógó nyelvvel

látható és mellén egy F betűt hordoz, valamint a római III-as számot, ami III. Ferdinándra utal, aki annak idején ellátta a várost kiváltságokkal.

Történelmi megjegyzések

Kismarton a legkorábbi időkben a Giletus család tulajdona volt és a család kihalása után a Weisbach családé lett, akik városfallal övezték és vásárvárossá vált. 1442-ben Erzsébet királyné zálogba adta III. Frigyes császárnak, kölcsönkapott pénzeszeg fejében és így később egészen Ausztriához tartozott. Még amikor Corvin Mátyás király, ez a nagy magyar uralkodó, 1485-ben Bécset és egész Ausztriát meghódította, mégsem került vissza a Magyar Birodalomhoz. Csak 1618-ban, amikor II. Ferdinánd király az összes, Magyarországtól elszakított és Ausztria által bekebelezett városokat és várakat visz-

szavette a magyar koronához, mégpedig az 1618. május 15-én Pozsonyban tartott országgyűlésen ezt írásban is megerősítette, került vissza Kismarton Magyarországhoz. A török háborúk alatt 1529-ben és 1683-ban, amikor a törökök Bécset ostromolták, valamint az 1619-ben bekövetkezett Bethlen-féle lázadás alkalmával szenvedett Kismarton a visszavonulótól hatalmas károkat. Amikor Eszterházy Miklós gróf, aki a magyar királyság palatinusa volt, és rendíthetetlen hűsége által hozzájárult ahhoz a győzelemhez 1622-ben, melyet a törökökkel szövetségben lévő Bethlen Nyitránál szenvedett el, és mely III. Ferdinándnak biztosította a koronát, ezáltal a legmagasabb érdemeket szerezvén, a királyi kegy bizonyítékaként kapta a kismartoni kastélyt, mely tulajdonképpen Kismartontól el lett választva. Ezáltal következett be az a helyzet, ami még ma is fennáll, hogy a városi terület és a hercegi terület egymástól el van választva.

A galántai főhercegi Eszterházy család abból a nemességből származik, mely a legrégebbiként vezeti le őseit Magyarországon és rokonságban van királyokkal. Ennek a nemes családnak a legtöbb tagja nagylelkűséggel, bátorsággal és szellemi nagysággal tűnik ki. Eszterháza egy magyar falu, mely a Csalóközben fekszik, mégpedig a pozsonyi megyében, származási helyét képezi ennek a hercegi háznak. Fraknóban látható a család ősatyjának a festménye. Paulus Cristianusnak hívták és 969 körül élt. Tulajdonképpen előbb pogány volt, de keresztény felesége bírta rá, hogy vegye fel a keresztséget. Egyetlen Eszterházy sem ért meg olyan magas kort, mint éppen ő, mert 117 esztendőskorában halt meg.

Azon Eszterházyak közül, akik különösen hazafiakként tüntették ki magukat, elsősorban galántai Eszterházy Miklóst említem, aki 1582-ben született. Apja Eszterházy Ferenc volt, Pozsony megye fő-

ispánja, Zsófia, egy született Illésházy-lány. Zsenge fiatalságában vette föl ismét a katolikus hitet, melyet elődei elhagytak és ennek a vallásnak leghívebb odaadójává vált élete végéig, dacára annak, hogy emiatt atyai házából kizárták és a református vallást követő Eszterházy István palatinus – sógora udvarát is el kellett hagynia. Kiváló erkölcsiért és nagyszerű viselkedéséért tüntette ki Mátyás császár figyelmes-ségével, aki úgy őt, mint Gábor, Dániel és Pál testvé-reit birodalmi bárókká emelte 1612-ben. 1617-ben Bereg megye főispánja és 1618-ban Zólyom megye főispánja, de egyidejűleg Curiae Regiae Magisterré is vált. 1621-ben rábírt a lázadó Bethlen Gábort arra, hogy más gondolatokra térjen. Mátyás császár és ki-rály elhalmozta hű alattvalóját újabb és újabb kitün-tetésekkel és királyi bíróvá emelte (Judex Curiae). A törököket, akik abban az időben az ország egy nagy részét még megszállva tartották és a még szabad ré-szeket portyájuk során tűzzel és vassal irtották, bát-

ran megtámadta, legyőzte és a győzelem legszebb ki-tüntetése az volt, hogy 1390 keresztényt is ki tu-dott szabadítani. Egy államférfi, mint ő, megérdemli a trón mellett a következő lépcsőfokot és ezt meg is kapta. Ugyanis az 1625-ös soproni rendi gyűlésen a birodalom palatinjává nevezték ki és ezt Ferdinánd király meg is erősítette, és egyidejűleg Fraknó (Forchtenstein) várának állandó, örök tulajdonosává tette és egyidejűleg a Sopron megye örökös főispán-jává nevezte ki. Bátorsága és hűsége királyához és nemzetéhez csak egyik része volt jellemének és sze-mélyes tulajdonságainak, mert ugyanakkor nagy elő-mozdítója is a római katolikus vallásnak. A híres Pázmány hercegprímással egyetemben vállalja a val-lásgyarapító szerepét. Halála előtt 1645-ben még sikerült összebékíteni a királyt az erdélyi lázadó Rákóczy Györggyel. Azonban ez már az utolsó előny volt, melyet a Magyar Birodalom Eszterházy öröklődésének köszönhetett. Még ugyanabban az

esztendőben, szeptember 11-én Nagyhőflányban 63 éves korában befejezte alkotásokban gazdag életét.

Miklós gróf méltó fia galántai Eszterházy Pál volt. Ez a hercegi rangba emelt úr, aki bebizonyította hűségét Ausztriához, okosságával, magas hivatalival a leghíresebb tagjává vált ennek a családnak. 1635-ben Kismartonban született, 1653-ban örökletes főispánná válik és III. Ferdinánd tanácsurává. 1661-ben Leopoldus alatt udvari tanácsos, udvari marssal és tábornok. 1662-ben Pápa várának parancsnoka és 1665-ben főparancsnoka a seregeknek. Ennyi kitüntetéssel ennyi rövid idő alatt elhalmozva egyesülvén Zrínyi Miklóssal a törökök ellen fordult, győzelmes csatákat vívott és 1667-ben a törökök elleni hadjárat befejeztével a magyar hegyi határok főparancsnoka és tábornoka. Röviddel a Thököly féle felkelések ideje előtt a magyar királyság palatinusává válik. A törökök, egyesülvén a Thököly-féle felkelőkkel, Ausztria határai felé közeled-

tek és nagy léptekkel közelítették Bécset, Eszterházy Pál elhagyta Fraknó várát és azon igyekezett, hogy a lengyel és a birodalmi segítő csapatokkal egyesülhessen és így a legbátrabbak között működött közre Bécs főváros felszabadításában és a törökök legyőzésében. Uralkodójához bizonyított hűsége, valamint Buda felszabadítása során bizonyított vitézsége miatt 1686-ban I. Lipót császár Pál grófot hercegi rangba emelte, mégpedig a római birodalom hercegévé. VI. Károly császár, akit egyébként 1712-ben Pozsonyban királlyá koronáztak, minden elsőszülött utódjának adományozza a hercegi rangot, örök időkre értve. 1712. március 26-án halt meg 88 éves korában. Esterházy Pál a tudományok barátja volt, értékelte a tudósokat, jótévője volt a szegényeknek és nagyon istenfélő, mélységesen vallásos úr volt.

Ez az ideál, ez az eszménykép volt az, mely az utódok szeme előtt lebegett és innen adódik a mai napig tartó hűség a királyhoz, a vallási gondolkodás,

a nagylelkűség, a jótevő szeretet, a legmagasztosabb erényei ennek a főhercegi háznak. A jelenleg uralkodó ura a háznak a galántai Eszterházy Miklós herceg, Fraknó örökös grófja, Sopron megye örökös és tényleges főispánja, az aranygyapjas rend lovagja és a királyi magyar testőrgárda főkapitánya. Fia ura azonban a galántai Eszterházy Pál herceg úr Nagy-Britanniában követ és sok rendjel birtokosa. Mindkét úr egyesíti a valódi magyar összes jó jellemvonását. Hűség a királyhoz, jóakarát, vendéglátás és nagylelkűség.

Másfél óra leforgása alatt Kismartonból el lehet érni Sérc falun át a Fertő tó partját. Én ugyan Eszterháza felé vagyis Sopron felé irányítottam lépteimet, de aki utamat követi, semmi esetre sem rövidül meg, hanem kedvességben és változatosságban még nyer is, ha azonban csak Kismartont óhajtaná meglátogatni, ne felejtse el, hogy az említett falu innen a félóránnyira lévő egy dombtetőn álló Rozália ká-

polnát meglátogassa, ahonnan csodás panoráma nyílik a Fertő tó nagy részére. (Lábjegyzet: Ne téveszük össze ezt a később még említésre kerülő Rozália kápolnával, Fraknó mellett.)

Sérc (Gschies vagy Gürz) németajkú falu, azon út mellett, mely a Fertő felé vezet, ahol a Vulka beömlik a Fertő tóba és ugyancsak Eszterházy herceg birtokához tartozik. Sérc felé vezető út zöldellő hegyek mentén vezet, ahol árnyas erdők váltakoznak napfényes tisztásokkal és rétekkel.

A helyiség előtt balra egy dombot kell megmászni, ahonnan csodás kilátás nyílik a Fertő tóra, mely teljes egészében lábunk előtt terül el és majdnem a tenger benyomását kelti.

A FERTŐ TÓ

Ezt a tavat magyarul Fertőnek, vagy Peisonak is nevezik és Sopron és Moson megye között terül el. Amilyen kellemes a nyugati partja Sopron megyében, ahol szőlők, szántók övezik az erdős dombokat, és kissé délre és északra is még elhúzódnak, ugyanolyan egyhangú és unalmas a keleti part, nagyrészt még mocsaras is. Kerülete a Hanság nélkül 13 mérföldet tesz ki, hossza 5 mérföld és legnagyobb szélessége Balf és Apetlen között 2 mérföld. Szigetei, homokpadjai és sokhelyütt sekély mélysége miatt nem mindenhol hajózható. Partjain nagyon sok a nádas, ahol a lakosság a tetőfedő anyagot nyeri, de tüzelőnek is használja. Meggyesnél és Fertőrákosnál a tó tavasszal még sólerakódásokat is létrehoz, melyek kristályosan csillognak.

Azok a helyiségek, melyeket egy jó távcsővel az előbb említett magaslatról át lehet tekinteni, külö-

nösen Balf és Fertőrákos környékén, mind a Fertő tó partján fekszenek, mint ahogy Nyulas, Sásony, Sérc, Ruszt, egy kis királyi szabad város, Meggyes, Fertőrákos, Balf, Fertőszéplak, Siblach, Schrollen, Pamhagen (Pomogy), Apetlon (Mosonbánfalva), Illicz és Podersdorf (Pátfalu).

A tó északi partján Nezsider (Neusiedl) tűnik ki, mint történelmileg érdekes hely. Ez a helyiség valamikor a magyar királynők tulajdonát képezte és III. András király özvegye, Ágnes, 1301-ben itt lakott, de úgyszintén Mária királynő is. A néhai kastélyból csak kevés maradt meg, Kismarton és Sopron kivételével, mely városok több, mint egy órányira fekszenek a tó partjától, Ruszt a legérdekesebb hely a nyugati part mentén.

RUSZT

1681-ben I. Lipót császár uralkodása alatt szabad királyi várossá emelték és a legkisebb az összes kis magyar város közül, hiszen kerülete alig negyedórányi. De amilyen kicsi, annyira kiemelkednek lakosai vendégszeretetükkel és jólelkűséggel. Minden szegény idegen kap itt könyöradományt, pénzt és kenyeret. A magas házból az alsó kapunál gyönyörű kilátás nyílik az egész tóra és ennél szebbet, kivéve a balfi halászkunyhókat, sehol máshol nem lehet látni, hiszen Ruszt éppen a tó nyugati partjának közepén fekszik. Híres a bora és gabonafélékben is feleslege volna, hogyha az évi áradások nem okoznának annyi kárt a szántókon és réteken. A tó déli partján Eszterháza, Balf és Fertőszéplak érdemli meg a látogatást.

A tó északnyugati partja ugyan kellemes környezetet biztosít, de nem találunk egyetlen jelentős helységet sem.

A tó vízei fele részben Eszterházy herceg birodalmát képezik, a másik fele a Széchenyi grófok birodalma. A tó víze halakban gazdag, elsősorban ponty, csuka, harcsa és egyéb halak foghatók. A nagy nádasokban vadludak, vadkacsák, szalonkák és bibicek gyakoriak. A tó környékén mindenhol sok a halászkunyhó, melyeken felíratok találhatóak és ezek azt bizonyítják, hogy a tó valamikor sokkal gazdagabb volt halakban. Hogy miért csökkent a halállomány, annak okát egyesek abban látják, hogy a tó víze az utóbbi időben sóban gazdagabb lett.

A tó délkeleti része nádasban ér véget és tulajdonképpen egy úszó szigetet képez. (A szerző nyilván lápot ért ezalatt. Ford. megjegyzése).

A HANSÁG

mert így nevezik. Ez a tulajdonképpeni folytatása a

tónak, sokkal nagyobb, mint maga a tó. Ott, ahol a tóhoz csatlakozik, a legkeskenyebb. Ezért rendelte Eszterházy Miklós herceg 1777-től 1880-ig hogy egy tízezernégyszáz lépés hosszú töltést emeljenek, melynek koronáján fasorral övezett út vezet Eszterházától Pomogyig.

A tó egész kerülete, beleértve a Hanságot is, 26, míg anélkül 13 mérföld, de egyesek szerint csak tíz.

Most megint visszafordulok Kismarton felé, hogy onnan folytassam utamat. Két nap elegendő ahhoz, hogy Kismartont és környékét teljes nyugalommal megtekinthessük. Az első napon keressük fel a parkot, az orangériát, a melegházakat és nézze meg az ember a város egyes részeit. A második napon irányítsa az ember a figyelmét a vadaskertre, a Kálvária-hegyre és a délutánt használja az ember arra, hogy kiránduljon a kedves rétekre, szőlőkön át és Zsércen át a Rozália kápolnához és a Fertő tóhoz. Én a bájos kisasszonyokkal arrafele sétáltam, de

alighogy a félutat elértük, elsötétült a láthatár és minél közelebb kerültünk Kismartonhoz, annál sötétebbé vált az ég. Alighogy megérkeztünk, lezúdult a nyári zápor és én vigasztalhatatlan lettem volna, hogyha sokáig tart, mivel másnapra tűztem ki vándorútamot Eszterházára. De a sors még a mai napon megajándékozott azzal az örömmel, hogy meglát-hassam a lebukó nap utolsó sugarait és egy gyönyörű színpompás szivárványt is megláthassak. A fekete fellegek kelet felé elhúzódtak és a mind sűrűbbé váló csillagok azt a reményt keltették bennem, hogy másnap szép reggelre ébredek.

1829. augusztus 22.

A reggel hűvös és kellemes volt, amikor elhagytam Kismartont és rátértem a Sopron felé vezető útra. Az út eleinte részben sík volt, részben egy olyan kedves vidéken át vezetett, ahol dombok váltakoztak síkságokkal, melyeket tiszta patakok öntöztek, felosztva rétekre és már learatott gabonatáblákra. Kedves látványt jelentett a mögöttem fekvő Kismarton a kastéllyal. Előttem feküdt szőlőskertek és gyümölcskertek övében a horvát lakosságú Zinfalva (Ziegenderf). Innen Klingebachon át két óra alatt Sopronba lehet érni, azonban én fenntartottam magamnak azt, hogy ezt a várost majd csak a visszauton nézzem meg és most a csodás tó partján vándorolok tovább, hiszen ez már nem fekszik messze. Zinfalváról Szentmargitbányán át el lehet jutni Ruzsra és a kitérő csupán egy órányi utat jelentene. Én azonban Fertőrákoson át vezető utat vá-

lasztottam, mely egyébként is a legközelebbi és a legkellemesebb, ha Eszterházára akarunk jutni. A könyv végén feltüntetett útirányok majd bemutatják mindezeket a különbségeket. Zinfalváról egy óra leforgása alatt el lehet jutni a Schaflerhofhoz, ez tulajdonképpen a hercegi birtokok fontos birkatenyészte, és innen egy kiadós óra alatt el lehet érni Fertőrákos falut.

Fertőrákos valamikor jelentős vásárhely volt. A helyiséget még ma is az egyik oldalán fal veszi körül. A győri püspök tulajdona. A felhevült vándor a gesztenye fasorokkal bájosan beültetett püspöki kertben talál árnyéket. A belépést minden művelt ember számára engedélyezik és a kertész maga a barátság. Fertőrákoson kívül síkra jut az ember és észrevétlenül a tó mellett megy el, ugyanis kiterjedt nádasok takarják el a vándor elől. Egy félóra múlva szőlőkön és szántókon át enyhe emelkedővel egy dombhoz jutunk, melyet könnyű megmászni és ezen

halászkunyhók állnak, és hirtelen, mintegy varázs-
ütésre egy csodálatos kilátás nyílik meg a vándor
előtt, ugyanis a tó teljes hosszában és szélességében
a vándor szeme elé tárul. Partjain a változatosság
összes kellemeit tapasztalni lehet. Az egyik helyen
egy kis, náddal benőtt földnyelv nyúlik a vízbe,
amott a vizek mintegy kikötőt képezve belenyúl-
nak a szárazföldre, itt egy magas partot látunk, ahol
a tó hullámai hatalmas robajjal törnek meg. Minden-
hol mint fehér fénypontokat meg lehet látni a helyi-
ségeket. Felfegyverzett szem nélkül meg lehet ismer-
ni a következőket: Fertőhomok, Fertőszéplak (Sib-
lach) és Eszterháza kastélyát. Itt ültem egy teljes óra
hosszat és nem tudtam elszakadni ettől a csodás lát-
ványtól.

Ó szent természet, mily gyönyörű vagy!

A halászkunyhóktól még egy jó órányira fek-
szik Balf-fürdő. A környék mindig kellemesebbé vá-
lik, mindig látható a vándorút mentén a tó, jobbol—

dalt csodás szőlők és kedves erdők.

Balf fürdőhelyen semmi szép látnivaló nincs. A
fürdőház tágas és a legszebb épülete ennek a magyar
falunak. Az ásványvíz kénes. A vendéglő, amely
szemben áll a fürdőházzal, elég nagy ahhoz, hogy
sok vendéget fogadjon, akik azonban bizonyára el-
felejtik, hogy az olcsó és vendégszerető Magyaror-
szágon vannak. Még Bécsben és Badenben sem szá-
molnak ilyen hallatlan módon. Egy adag borjú-
sültért, amely olyan kicsi volt, hogy alig négy lat
súlyú, 26 bécsi krajcárt kellett fizetnem. A szoba és
ágy ára 1 forint 30 krajcártól 2 forintig. Ezen felül
egy alig 15 éves pincérfiú szolgált ki, aki már na-
gyon is jól értett saját előnyeinek kihasználásához.

Minél tovább vándorol az ember a kedves tó
partján, annál vonzóbbá válik a táj. Fertőhomoknál
a tavat megint teljes hosszában látni lehet, de itt ta-
pasztalható a vadsága is. Még csendes időben is itt
morajlanak a legerősebben a tó hullámai. Gyakori,

hogy árvizei hallatlan károkat okoznak. Fertőhomoknál felkapaszkodtam a csodálatosan szép zöld dombra, melyen egy nagyon szép kereszt áll, rajta a Megváltó, és innen tekintetem át a csodás kilátást, mely még talán a szerencsétlennek is örömet okoz, hiszen dicséri a legmagasabb tekintélyét, és művének fényét, és új reményt ad.

Fertőhomokról a jelentéktelen helyiségeken át, mint amilyen Fertőendréd, Fertőboz, Hegykő után Széplakra jut az ember, amely helyiségben egy tekintélyes kéttornyú templom áll egy dombon, és innen újabb kilátás nyílik a tóra.

A gyerekek nagy száma ezekben a szegény helyiségekben, ahol a házaknak gyakran még kapujuk sincs, szinte hihetetlen! De Isten felruházta a mezők liliomait, tehát az embert sem fogja elhagyni! A környező helységek sok lakója piócabegyűjtéssel foglalkozik és keresi kenyerét, hiszen a tó nagyon sok ilyen állatot rejt.

Széplakról egy 450 öl hosszúságú fasor vezet két sor ház között az urasági kastélyhoz. Valamikor ezek a házak nagyon csinosak voltak, olasz stílusban épültek és szinte kizárólag kézművesek lakták, akik a herceg szolgálatában álltak. Most azonban már nem ez a helyzet és csak a baloldalon laknak még kézművesek, mint asztalosok, lakatosok, ácsok, stb.

A jobboldalon található az a nagy, tágas vendéglő, ahol ugyancsak nem lehet nagyon olcsón meguszni a dolgot, mivel azonban ezek a kocsmárosok hatalmas árendát (bért) kénytelenek fizetni és csak nagyon ritkán fordul meg náluk vendég, nem lehet rossz néven venni, hogy dupla krétával számolnak.

Mielőtt az ember eléri a kastélyt, az út elvezet az istállóépületek, az irodaépületek (azelőtt muzsikaház) és az erdőszlak mellett, amely valamikor pompás épület volt és vendégház céljait szolgálja.

A hercegi istállóban most még 60 ló talál helyet, de valamikor több, mint kétszáz volt.

A kastély a baloldalon fekszik, a hercegi fő kert jobboldalt. A kert parterjébe való belépéskor a kastély egész főhomlokzata áttekinthető. A kastély egész építménye olasz stílusban épült, körben galéria veszi körül, nagyszámú vázával és szoborral díszítve. A kastélyudvar szélessége 42 öl. Az egész épület tulajdonképpen három emeletes. A főkapu fölött a hercegi címer található. Több mint 180 szobát, termet lehet összeszámolni az épületekben és a melléképületekben, melyek közvetlenül csatlakoznak a főépülethez és körülveszik a nagyon szép belső udvart.

Most megkíséreltem, hogy ennek a kastélynak a pompáját leírjam, úgy, ahogy magam is láttam. Ahhoz, hogy ezt a pompás épületcsoportot meglátogathassuk, a leghelyesebb, hogyha a gondnokhoz fordulunk, aki bizonyos „diszkréció” fejében nagyon barátságosan megmutogatja az idegennek az épület belsejét. A pompás oszlopcsarnokon át léptünk be a főudvarra, mely sok szoborral díszített és

közepén egy vízmedencével, melyben azonban pillanátnyilag nincs víz. A kastély egyik oldalához hozzáépített melléképületben található a könyvtár, a porcelángyűjtemények, a bútorgyűjtemény, a másik oldalon a 16 konyha (most magánlakásokká átalakítva) és a cukrászat. A bútorgyűjtemény zsúfolt a mesterművektől, melyek értéke igen magas és legalább egy félnapot igényel csak ennek a megtekintése. A következő tárgyak érdemelnek külön figyelmet. Teknőccsontból készített hegedű, egy nagy borostyán doboz, egy mozaik berakású bockerljáték, egy hegyi kristályból készült ékkövekkel kirakott mosdótál, melynek az volt a rendeltetése, hogy a felejthetetlen Mária Terézia császárnő használatára álljon, ki több ízben látogatta meg Eszterháza kastélyát, egy sereg mozaikkép, értékes alabástrom figurák, sok régiség, a pannóniai és dáciai vidékekről, stb. A mellékszobák, melyek ugyancsak ritkaságokkal és műértékű tárgyakkal fel vannak

szerelve, a gondnok lakását képezik.

A porcelángyűjteményben egy kimeríthetetlen gazdagságú kínai és japán porcelánmennyiséget lehet megcsodálni, egy sereg alabástrom és bronz szobrot és egy egész porcelán szervízt, melynek festése Raffaeltól származik, tehát legalább 300 éves.

A könyvtár mostanra csak kis kézikönyvtárrá zsugorodott össze, azonban a könyvszekrények, de mellettük nagyon sok látnivaló és megcsodálnivaló műérték, festmény, éppen elég néznivalót bocsájtanak még a látogató szeme elé. Többek között található itt egy halász és egy halásznő, ez a két szobor mintegy 5 és fél láb magasságú és teljes egészükben kagylóból és csigákból vannak összerakva — ez egy olyan mestermű, amit a herceg állítólag több, mint húszezer forintért vásárolt. A festmények között különösen a csendéletek és a vadászjelenetek jelentősek. A könyvtár valamikor

több mint 22 ezer kötetből állt és mintegy 500 kéziratból, ezen kívül nagy mennyiségben voltak találhatóak rézkarcok és rajzok. Ezek legnagyobb része Bécsbe került, a hercegi család Mariahilfi épületébe.

Mielőtt a gondnokkal, aki itt vezetett, felmenünk volna az első emeletre, megtekintettem a kápolnát, mely olasz módra van építve, de már nagyon sokat vesztett valamikori tekintélyéből.

Most elhagytuk a melléképületeket és megtekintettük a tulajdonképpeni kastély termeit és szobáit, a földszintet. Először a nagyon ízlésesen berendezett zeneszobát néztük meg, mellette a még sokkal pompásabban berendezett nyári ebédlőt, ahol nagyon sok a műremek, zenélő óra, carrarai márványból készült vázák és vízijátékok. Jobbra ettől a teremtől léphetünk be egy tájképekkel díszített szobába, ahol egy nagyon értékes csillagászati óra áll. Ezután következik a kínai tapéták szobája és a kínai festményekkel díszített hercegasszony hálószobája.

A másik oldalon a herceg lakosztályában először egy előszobát találunk festményekkel, melyek különféle népi mulatságokat ábrázolnak, majd következik egy társalgó szoba, ahol a Medici Venusnak egy pompás másolata áll carrarai márványból, egy asztal és sok mozaikkép, amelyek tényleg felkeltik az érdeklődést, továbbá a vázák szobája, ahol már a megnevezés is mondja, hogy milyen műkincseket rejt ez a helyiség. A herceg hálószobája még most is ugyanúgy, mint valaha, csodálatos bútorokkal van berendezve. Egy arannyal és bársonnyal díszített baldachin, egy pompás, drága fából készült berakásos ágy, csodás festmények, stb. utalnak ennek a szobának a magas értékére.

Ezzel határos az indiai kabinet, ahol a festmények és a figurák sok szórakozást jelentenek. Igen magas értéket képvisel itt egy asztal, mely különféle márványokból, mozaikszerűen van összerakva, de található itt egy szék is, amelyikre ha az ember rá-

ül, a legszebb zenedarabok szólalnak meg. Pillanatszerűen ugyan leromlott, de meg fogják javítani.

Most vezetőmmel az első emeletre megyünk. A téli étterem arannyal és értékes fával van kirakva. Innen be lehet lépni a nagy társalgóterembe, amelyről nyugodtan elmondhatjuk, hogy ennél ízlésesebb és díszítettebb termet nem lehet találni. A nagy, két és fél öl magas, két festmény, melyek mitológiai alakokat ábrázolnak, a csodálatosan festett mennyezet, az értékes vázák és zenélő órák, pagodák és szobrok és a magas tükrök mindenki csodálatát kivívhatják.

Innen egy olyan terembe léphetünk, ahol nagy vadászjeleneteket ábrázoló festmények vannak, ugyanis ezeket a vadászatokot a herceg Mária Terézia császárnő tiszteletére rendeztette. Ezekből nyilvánvalóvá válik, hogy milyen hatalmas pompát fejtettek ki annakidején ez alkalomkor.

Közvetlenül szomszédságában található az a hálószoba, melyet I. Ferenc király és császár, Mária Te-

rézia férje, használta. A szoba bútorzata még mindig ugyanaz. A tapéták is igen nagy értéket képviselnek.

Ezután néhány csodálatos szoba következik, melyek közül talán a legfeltűnőbb az, mely ónémet festményeket rejt magában. Hogyha átmentünk egy sor pompás szobán, akkor elérjük Mária Terézia császárnő hálószobáját. Minden ugyanúgy áll, mint annakidején. És minden ugyanolyan, a tapéták, a bútorok, az ágy, stb.

Itt egy nagyon kedves tárgyat találhatunk, mely minden figyelmet megérdemel. Ez egy zenélő óra, melynek tetején egy kanárimadár található. A gondnok úr felhúzta az órát és ekkor a madárka csapkodott a szárnyaival, forgott és a legkedvesebb melódiákat énekelte el. Majd negyedórát álltam ennél a csodaműnél, ami a gondnok úrnak, mivel már kezdett sötétedni, kissé hosszadalmasnak tűnt, de nekem a legmagasabb szórakozást jelentette.

Ezen termek és pompás szobákon kívül a felső

emeleten is vannak helyiségek, melyek még mindig méltóak arra, hogy egy herceg tartózkodási helyét képezzék.

A berendezése mindezen alabástrommal, márvánnyal, festményekkel, értékes fákkal és porcelánokkal kirakott és tapétázott szobák minden emberben csak a legnagyobb csodálatot válthatják ki. Jártak itt franciák és angolok, hogy a műértékeket és a kastély termeit megtekinthessék, és saját maguk is elismerték, hogy ehhez hasonlót sem Franciaországban sem Angliában nem láttak. A kastély műkincseiből egy részt elszállítottak Kismartonba, egy részét Pottendorfba és egy részét Bécsbe szállították. Milyen felmérhetetlen értékű kincs lehetett itt valamikor együtt, amikor most, tulajdonképpen a hanyatlásban is elfárad a szem a sok pompától, a figyelem már lankad és az embert teljesen lenyűgözi a sok csoda. A kastély építése a melléképületekkel együtt állítólag 11 millióba került. A

kastélyban lévő műkincsek és belső berendezés értéke ugyanannyi lehet. De ha a kertek már elvesztették azt a pompát, amit valamikor a látogató szeme elé idéztek, hogyha néhány szentély, néhány kiosk már romosodik is, hogyha néhány tó már víz nélkül áll, még így is hatalmassága, pompája megéri azt, hogy az ember végigtekintse. A sok szép szabad tér, a kedves részletek, a csodás fasorok, a vadaskert és fácánoskert, a melegházak és az orangéria, minden bizsonnyal csodálatba ejtik majd a látogatót.

Ennek az örömmel teli napnak a végén még felhágtam a kastély felső tetőrészére és megcsodáltam azt a kimondhatatlanul szép kilátást, mely innen megnyílik a szem előtt. A nap nyugaton nyugodott és utolsó sugarait az egész hosszában és szélességben látható tóra küldte. Az összes, a tó partján lévő helység vörös fényben izzott. Némán tekintetem a teremtésnek ezt a játékát — létezik Isten, szól egy hang — minden ezt mondja körülöttem — ó

szent természet — vegyél föl karjaid közé — önts vigaszt lelkembe és ne engedd, hogy meginogjon beléd vetett hitem.

1829. augusztus 23.

Visszautamon más útirányt választottam és Fertőendrédre át balra Cenken át Sopronba indultam. Cenk Fertőendrédre csak félóránnyira van. Tulajdonát képezi a nagytudású Széchényi gróf úrnak, ki nek kastélya és parkja ugyancsak nyitva áll minden művelt idegen látogatása előtt. Nagyon ízléses a belépő. A kastélyt narancsfák és virágteraszok övezik, melyek között elsősorban nagyszámú hortenzia kötötte le figyelmemet. Már kissé elfáradva egy kedves nyári lakocskára hivatott a megpihenésre. Ennek fa-

lán látható annak a lovasnak a képe, aki a gróf úr számára a simmeringi lovasversenyeken az első díjat elnyerte. Közvetlenül a kastélytól egy nagyon szép fasor vezet Fertőhomokra, ahová mintegy félórányi járás után érhet az ember. Ebből látható, hogy Cenkről nincs távolabb az út Sopronig, mintha Endrédről indulunk. Balfnál elköszöntem a Fertő tótól és egy és háromnegyedórás gyaloglás után nagyon szép erdőkön át Sopronba értem. A csodás este, a meleg, nagyon tiszta levegő, az ég kékje, arra hívott, hogy mielőtt nyugovóra térnék, megcsodáljam a réz-zel fedett várostornyot, melyet Magyarország legmagasabb tornyának tekintenek? Magassága 32 öl. Igazán a legnagyobb dísze a városnak. A kilátás a toronyból a jelentős városra (Sopronban mintegy 2000 ház található és 13 ezer lakosa van, melyek közül mintegy 5000 protestáns) és az igazán vonzó környék csak meglegéddel töltheti el az embert. Délnyugaton a Soproni hegységek és a gesztenyé-

sek láthatók, északnyugaton a Dudlesz erdő és egy sor szőlőskert, keleten rétek, szántók és a tó felé megint csak erdők, szőlőshegyek pillanthatók meg. Délre viszont egy sor festőien fekvő magaslatot láthatunk, melyek a magasan fekvő brennbergi erdők felé húzódnak. Lábunk alatt egy körben a várost látjuk, mivel a torony a város közepén áll és a város összes tornya és temploma látható.

1829. augusztus 24.

Sopron város eredetét a rómaiaktól vezetik le, mint ahogy ténylegesen a XV. légió állomáshelye volt. Érmék, szarkofágok, lámpák nagyon gyakran kerülnek ki a föld mélyéből és bizonyítják ezt a körülményt. A rómaiak után ez a vidék sokáig lakat-

lan maradt és a későbbi építményeket a népvándorlás tette tönkre. A német név állítólag Ottokár idejében keletkezett, amikor is ő ezt a helyet elpusztította (Öde = puszta. Fordító megjegyzése). A monda szerint már Salamon király alatt Sopront szabad várossá nyilvánította, majd Imre, IV. Béla és V. István különféle előjogokat adományoztak, többek között a Jus gladii-t (pallosjog) is. Corvinus Mátyás 1464-ben aranybullát adományozott a városnak rendíthetetlen hűsége miatt. 1441-ben Erzsébet királyné elzálogosítja a várost 8000 aranydukát fejében, III. Frigyes császárnak.

A Szent Mihály templom a város legnagyobb temploma, azonban semmi érdekessel nem rendelkezik. És egyáltalán, Sopronban nem lehet sem szép, sem nagy templomokat látni. A legkevésbé jelentős a Dóm templom úgy kívül mint belül, elhasznált és szakadozott huzatú öreg kanonoki székek, egy nagyon szegényes orgona, csupasz falak,

jelentéktelen festmények, inkább egy szegényes kápolnára utalnak, mintsem templomra.

A bencések temploma öreg épület, gótikus toronnyal és bévül megint csak semmi érdekessel nem rendelkezik, kivéve Széchényi gróf sírhelyét, aki nem volt más, mint magyar tudós és 1757-ben halt meg. A bencések itt gimnáziumot tartanak fenn. A kolostor valamikor a ferenceseké volt. Ezen templomok mellett itt még a Szentlélek templomot vagy másképp az Asszonyok templomát találjuk, a Domonkosok templomát, az Orsolyák templomát, melyek mindegyike sem belül sem kívül semmiféle nevezetességgel nem rendelkeznek, kivéve azt az egy mondát, mely szerint a Szentlélek templomot egy marhakereskedő építtette volna fel.

Az evangélikus templom meglátogatását megtiltották. Az általánosan ismert író, P.GAMAUF lelkipásztora ennek a templomnak. Szép sétát jelent a várkerület. Ez egy széles utca szép házak-

kal, mely körülöleli a várfalat, ahol a várfalon kis kertecskék izléses elrendezésben örömet hoznak a szemlélőnek. A várkerületen most keletkezik az új sétatér, amely majd annakidején sok kellemességet jelent a lakosságnak.

Első helyen azonban mégis csak meg kell említeni a város kereskedelmét és élénkségét. A nagyvásárok és a hetivásárok, ahol sok termény és állat cserél gazdát, különösen jelentősek. Minden pénteken állatvásárt tartanak itt, ahol is évente mintegy 40 ezer db szarvasmarha és mintegy 100 ezer db sertés cserél gazdát. Hetivásárt minden hétfőn és kedden tartanak és a vásáron Vas-megye, Veszprém megye, Zala megye és Sopron megye minden terménye gazdát cserél, elsősorban osztrákok által felvásárolva és innen Bécsbe, illetve Bécsújhelyre szállítják. Azonban nemcsak szarvasmarhában és sertésben, valamint terményekben talál az ember itt fölösleget, hanem gyapjút, zsírt, viaszot, aszalt gyü-

mölcsöt és egyéb árut nagy mennyiségben lehet találni. Az ingyenkedők számára kandirozott aszalt gyümölcs „soproni gyümölcs címa l a t t” szélében-hosszában ismert és kiviteli cikket jelent. Amennyire szinte halott Kismarton, ugyanolyan élénk és víg élet folyik Sopronban.

Délben az Aranybárány nevű étteremben ebédtem, amit mint legolcsóbbat ajánlottak nekem. De amilyen olcsó a magánélet Sopronban, ugyanolyan drágák az éttermei. Ugyanolyan drágán étkeztem, mint Bécsben és rossz bort ittam.

Az egyébként olyan kiváló szőlősgazdálkodás a hírek szerint több év óta el van hanyagolva és ez nagy ártalmára van a soproni bor hírének. A soproni szőlőskertek, melyek a Fertő tó partján a ruszti szőlőskertekkel határosak, 1824-ben 1920000 négyzet-ölet tettek ki és ezen a területen átlagosan 32 ezer vödör bor termett. Sopron legalább egynapi látogatást és figyelmet érdemel a vándortól. Dacára annak,

hogy a város nagyságán kívül élénkségén és szép építési módján kívül semmi érdekességgel nem rendelkezik, a közeli pompás sétalehetőségek mégiscsak megérdemlik a látogatást. Ezek között is a Bánfalva felé sétaút a legszebb. Nem messze innen található az Osztrák Monarchia egyik legjelentősebb barnaszénbányája – Brennberg. Mivel utam Fraknó felé itt vezet át, így hát másodszor is meg akarom látogatni és megnézni, és egyúttal emlékezni is akarok azokra a kellemes órákra, melyeket itt, 1822-ben, az akkori látogatásom alkalmával tölthettem el.

1829. augusztus 25.

Reggel 6 órakor siettem a kicsi, de mintegy fél-óránnyira lévő Bánfalvára, a Neuhofon át (most Er-

zsébet kert, fordító megjegyzése) a mintegy egy és félóránnyira lévő Brennberg felé. Előbb átmentem a Templom utcai kapunál és alig néhány ezer lépés után balkéz felé elhagytam az Alsólőverek szőlőkertjeit, majd a gesztenyés erdőt is elhagyva elér az ember egy csinosan épített házhoz, mely Sopron gáláns és kevésbé gáláns lakóinak mulatóhelyét képezi a Neuhof nevet viseli. A kertet tényleg jobban kéne gondozni, mert némi csinosítással sokféle kellemességet és szép kilátásokat biztosíthatna a környéknek.

Gyorsan elértem Bánfalvára, az elhagyott pálos kolostorba, ahol Szlávik főbányagondnoknál 1822-ben néhány nagyon kellemes órát töltöttem el és ő volt az, aki annakidején tökéletesen megismertette velem a barnaszénbányát. Sajnos, már nem él. 1824-ben ezt a becsületes embert a halál kiszakította családjá köréből. Tudományosan jól képzett, a bányászatban tökéletesen jártas férfiú volt,

akit alárendeltjei emberszeretete miatt nagyrabecsültek és atyja volt a nagyon kedves gyermekeinek és családjának.

Egy hirtelen zápor, amely váratlanul lepett meg, lehetetlenné tette, hogy a nem messze lévő bányát meglátogassam, és mivel csak néhány óra után állt el, már túl késő lett volna, hiszen még a mai napon Fraknóig akartam elérni és a Rozália hegyen lévő vendéglőben szerettem volna eltölteni az éjszakát, de ehelyett inkább leírom kedves olvasóim számára pontosan a bányát, melynek ismeretét néhai Szlávik úrnak köszönhetem.

A Bánfalva melletti Brennberg Magyarországon

Sopron megyében, Sopron várostól délre, Harka falu közelében kezdődik egy hegyláncolat, mely

egyenes vonalban nyugatra húzódik és Katzelsdorfnál, Ausztriában végződik. Ebben a hegységben található Brennberg, mely Soprontól másfél órányira van, tulajdonképpen Bánfalva nyugati határában.

Itt tulajdonképpen a természet már az őskorban egy kis vulkánt képezett ki, amiről a gyakrabban előforduló valamiféle lávadarabok, melyek több mázsa súlyúak, biztos bizonyítékot nyújtanak. Ugyanezen a részen 1808-ban egy bányatűz keletkezett, melynek csak évek során át tartó célszerű védekezéssel lehetett véget vetni.

Az előző korok mondái szerint 1760-ban egy Szászországból származó német RIEDER nevű, szög kovácsolásához kőszemet használt fel, abból a határból, mely Bánfalva községhez tartozik, ahol Brennberg is fekszik, és amelynek tulajdonosa tulajdonképpen Sopron város és így ezt az egyébként nagyon szorgalmas szász embert azzal gyanúsították meg, mintha a város tulajdonát képező fából meg

nem engedett módon nagymennyiségű szenet égett volna, amit mesterségéhez felhasznált.

Azonban a királyi biztos Kállóczy által lefolytatott vizsgálat bizonyította be, hogy Brennbergnél több kisebb-nagyobb barnaszén-előfordulás van és melyet Bánfalva lakói mint fekete sárkányvért használtak fel házukban. Ezután a főméltóságos úr elrendelte, hogy kezdjenek bányaművelést, hogy ezáltal szénhez jussanak és az így keletkező hasznot a városi pénztárba fizessék be és használják fel.

A gyakran zeneszó mellett vonuló bányászok közül némelyiket rá lehetett beszélni, hogy ehhez a kezdődő bányához szegődjön el, mely ugyan semmiféle felső vezetés és előjárók nélkül, tervek hiányában és bányászati szakismeretek nélkül ugyan termelt szenet, melyet azonban az átható bűdös szaga miatt a kézművesek egyáltalán nem kedveltek és kerestek és így ennek a szénnek a szabad levegőn kellett elpusztulnia. Ezáltal Sopron város haszon he-

lyett kárt szenvedett és a bányászat leállt.

1789-ben W. Schneider ismét megkezdte a szénbányászt. Elődeinél több szakismerettel felvértezve, fáradhatatlan igyekezettel dolgozott, kiépítette az első vágatokat, dacára annak, hogy nagyon szegény volt és mégis ez volt a brennbergi bánya keletkezésének legfontosabb szakasza. Falkenstein gróf támogatta, de különösképpen sok támogatást kapott a nagy bányásztól és a tudományok barátjától, WRBNA. Rudolf gróftól, a felejtetlentől, aki a legtöbbet tette annak érdekében, hogy ez a legjelentősebb barnaszénbánya működhessen. Végre 1752-ben a bécsújhelyi kőszénbánya társaság is megalakult, Sopron városa örökös szerződést kötött, melyet 1797-ben átvett a csatornaépítő társaság és 1800-ban őnagyméltósága, a legmagasabb aerárium számára vett át. Ugy, ahogy a bánya most működik és ahogy a bányaművelés előrehalad, 10-16 öl vastagságú szénréteget lehet tapasztalni. A takaró föld-

je ennek a legjobban ismert és használt fossziliának egy nyolc öl vastagságú földréteg.

A fekü talkum, csillámpala kénes hozzákeveréssel többé-kevésbé áthatva 1-4 hüvely vastagságú vasércel. A kisebb széndarabok, melyeket az agyagos meddővel a hányókra szórnak, rendszerint öngyulladásal gyulladnak meg a hányókon és kénes bevonatokat hoznak létre. De a vágatból kifolyó víz is gyakran tartalmaz kénes sókat. A széntermelésnek ez az eljárása, amelyet ebben a bányában használnak, szükség esetén megengedi azt is, hogy kétezzer mázsa szenet naponta termelhessenek. Egészében véve egy éven át mintegy 200 ezer mázsa szenet termelnek. A szenet, melyet idegenek felé árusítanak, főleg Bécs környékére, elsősorban tégláégetők és gyárok használják fel, de felhasználhatják és használják is a katonaság épületeinek a fűtésére. Hogy ezt a barnaszénbányát tényleg helyesen lehessen művelni, ezért Bánfalván bányagazgatóság működik, ahol két

alkalmazott dolgozik, de magánál a bányánál is van egy felügyelő, két boletairnok, akik egyúttal a mázsalást is elvégzik és néhány felügyelő is.

Az út Bánfalvától Brennbérgbányáig gyalogosan egy jó órát tesz ki és kedves erdőkön át vezet. Brennbérg most már egy kis falucska, rendelkezik egy vendéglővel, egy kovácműhellyel, 19 házzal, ahol mintegy 100 fő él. Ezen felül nagyon sok munkás a környező falvakból jár ide. Az utat már a csatornaépítő társaság, mint az akkori bérlője a bányának építette ki és fokozatosan kényelmes úttá szélesítették.

Az esőnek még nem volt egészen vége, amikor elindultam, hogy a romantikusan fekvő Ágfalván, Lépesfalván, Márcfalván át Fraknóra jussak, melyet így is kényelmesen négy óra alatt elértem. Fejem fölött büszkén állt Fraknó vára, ahová még innen egy félórát kellett gyalog felfelé mennem. A kis vásárhelyecske, Fraknó, rendelkezik néhány

szép házzal, egy katolikus templommal és egy Szer-
vita-kolostorral. A helyiségből nagyon gyorsan ki-
lépven egy hűvös erdőbe jut az ember, mely időn-
ként váltakozik szép szabad kilátási helyekkel.

Fraknó a legrégebb ókor egyik emlékműve.
Egyesek már úgy vélik, hogy a várat a keleti gó-
tok idejében építették, amikor azok még Pannó-
niában székeltek, azonban egy hiteles okirat Frak-
nó építését sokkal korábbi időkre teszi, mert a
következő szavakat tartalmazza: „Trajano Augustus
Imperatore”, vagyis 200 évvel Krisztus születése utá-
ni időbe. Több évszázadon át osztozott a Pannóniá-
hoz csatlakozó nyugati határvidék sorsában, mind-
addig, amíg a Giletus család tulajdonába került,
mely család Szent István, I. magyar király idejében
vándorolt be. Giletus Miklós herceg, mint tulajdo-
nos, 1192-ben tűnik fel. A fia, Miklós, a következő
címmel rendelkezik: „Fraknó és az egész Fertő tó
vidékének hercege”. (Dominus Lacus Peiso). A XV.

században kihál a Giletus család és a vár a hozzátar-
tozó 99 helyiséggel visszaszármazik a magyar koroná-
hoz. Első Mátyás (Corvinus) elzálogosítja Fraknót
és Kismartont III. Frigyes kezeihez, hogy kiválthassa
a nála lévő magyar koronát. Így tehát Ausztriához
került, de Frigyes eladja a nagyon gazdag Weisbach
Henriknek. Ez a család 1590-ben hal ki és így ismét
a német császárhoz kerül vissza, vagyis II. Rudolf-
hoz. II. Ferdinánd elismervén Eszterházy Miklós gróf
palatinus és hős érdemeit, örök időkre neki adomá-
nyozza Fraknót és így utódai felveszik a Perpetuus
Comes in Fraknó előnevet. Pál gróf berendez a vár-
ban egy valódi fegyverkamrát, kidíszíti a szobákat
családi és más képekkel, és a külső védőfalak és lőré-
sek berendezésével, valamint felvonóhidak megépíté-
sével külsőleg is egy jól felfegyverzett és védett vár
kinézését biztosította. Ez a gróf, akit aztán érdemei
miatt herceggé léptetnek elő, alapította a várhoz tar-
tozó Fraknó községben 1696-ban a Szervita kolos-
tort.

A vár dupla és nagyon vastag falakkal rendelkezik. Előtte kiterjedt nagy hely van, három oszloppal. A bejárat előtt őrházak és a kapu fölött a hercegi címer. Egy hosszú híd vezet a második bejáráshoz. Az első belső udvart Eszterházy Pál lovasszobra díszíti. A sok ágyú és bomba, melyeket a további udvarokban nagy számban látni lehet, arra utal, hogy itt a tüzérség székhelyét találhatjuk.

Én a várat csak felületesen néztem meg, mivel a mai napon még el akartam érni a Rozália kápolnát. Azonban egy második látogatásom alkalmával, 1830. júniusában egy neunkircheneri családdal lehetővé tette, hogy a várat és annak érdekességeit részletesen megtekinthessem.

Nagy látványosságot jelent a 75 öl mély márvánnyal bélelt kút. A visszhang, mely egész mondatokat érthetően képes ismételni, nagyon sok szórakozást biztosít. Az egész társaság, mely 13 személyből állt, nem győzött eleget szórakozni a kútnál.

Hogy a szórakozás még nagyobb legyen, az egyik tüzér egy úgynevezett vízi macskát (rakétát) engedett a kútba, mely erős zúgás és forgás közepette ereszkedett alá és a fénye a legfényesebb állócsillagával vetekedve csillogott. Egy meglepetés, mely a végén egy kis ijedtségben végződött, azonban csak emelte a szórakozást, és az egyébként komoly társaság vídám nevetésben tört ki. A rakéta ugyanis elérte a vizet, ahol még sokkal erősebben kezdett zúgni, és annak jeléül, hogy elérte a kút fenekét, olyan erős dörrenéssel robbant fel, hogy mindenki hirtelen elugrott a kúttól.

A tüzér a kúttól elvezetett bennünket a fegyvertárba. Az első teremben ágyukat, szakállas puskákat, kartácsokat, gránátokat, gyantakoszorúkat, világító labdacsokat és spanyol lovasokat láttunk (egy fadarab hosszú szögekkel kiverve, amit régi időkben a lovasság ellen használtak), régi lobogókat, többek között egy török vérlobogót, egy Bethlen

Gábortól zsákmányolt hadi lobogót, melyet akkor szereztek meg, amikor Fraknó várát ostromolta, továbbá kardokat, puskákat és pisztolyokat, különféle időkből. A második teremben sok más tárgy mellett található Eszterházy Pál palatinus vértje, valamint egy magyar lobogó és két olyan zászlót, melyet I. Lipót császár ajándékozott és ezek nagyságukkal tűnnek ki.

A harmadik teremben a legősibb időkből származó fegyvereket lehet megpillantani, melyek között a XV. századból származó puskák is vannak, és ezeket még kanóccal kellett gyújtani. A lovas vérték kamrájában mindazon tárgyak mellett, melyek a lovak szükségletét képezte, hatalmas méretű pallsokat is láthattunk és egy olyan pisztolyt, melyből egymás után hétszer lehetett tüzelni. Ezután megint több olyan terem és szoba következik, melyek mindazt tartalmazzák, amely valamikor egy hadifelszereléshez szükséges volt. A lakószobákban megpil-

lanthatjuk az összes Eszterházy arcmását, mégpedig az ősatya Paulus Christianustól kezdve, aki 969-ben halt meg, egészen a ma uralkodó úrig. A különféle viseletek, melyek a különféle korokra utalnak, nagyon érdekes szórakozást biztosítanak. Ezenkívül a sok terem közül a legnagyobbakban megtalálhatjuk Magyarország összes királyainak és hercegeinek a képmásait, kezdve Attilától.

Egy másik teremben megtalálható az Eszterházyak családfája, egy festmény, mely $1 \frac{3}{4}$ öl magaságú és $1 \frac{1}{4}$ öl széles. Ennek a teremnek az ablakaiból egy hihetetlenül szép kilátás nyílik Sopron és Kismarton felé. Ezen hatalmas fegyvertáron kívül a vár ennél sokkal nagyobb kincset is tartalmaz, mégpedig a hercegi kincstárat. Sajnálattal kell azonban megállapítani, hogy ennek megtekintése hosszabb tartózkodást igényel, mivel ehhez a nagyméltóságú herceg úr személyes engedélye szükséges és először a futárnak el kell hozni a kulcsokat Kismartonból

vagy Bécsből. Aki a nagyméltóságú herceget már látta teljes díszben, kócsagtollakkal, karddal, sarkantyúval stb., mely tárgyak számtalan gyémánttal és drágakővel vannak kirakva, és megcsodálhatta, azt nem kell külön meggyőzni a hercegi kincstár hallatlan értékéről és ennek dacára a díszöltözék csupán kis töredékét képezi az itt őrzött hatalmas kincsnek.

Hogyha mindezek a tárgyak le is kötik figyelmünket, elszomorítja az embert, amikor a végén azt látja és hallja, hogy ez a vár egyúttal büntetőhelye is az összes, az Eszterházy-birtokon elkövetett bűnök megtorlására.

Szédülve hagytam el a nyomornak és a bajnak ezen helyiségeit és a gyönyörű környezet és táj, a szabad természet megtekintésével igyekeztem csillapítani ijedelmemet. A jószívűség és együttérzés szép vonását tapasztaltam egy kedves 10 éves gyereknél. A rabok ugyanis az ablakon át kis erszényeket eresztettek le, hogy könyöradományokat kapjanak. A

gyermek mindenkitől igyekezett pénzt kérni és boldogan futott, hogy az összegyűjtött összeget kis részletekben mindenkinek elossza. Bárcsak jószívűsége mindig, egész életében elkísérné!

Fraknótól a Rozália kápolnáig az emelkedő úton egy órára van szükség. Az út javarészt erdőn át vezet és néhány kis résztől eltekintve nem kényelmetlen. Már sötétedéskor odaértem és mivel nagyon elfáradtam aznap, azonnal nyugovóra tértem a tiszta vendégfogadóban.

1829. augusztus 26.

Lassú szürkülettel kezdődött a nap és én már ekkor felkeltem, hogy élvezzem a gyönyörű kilátást, mely erről a 2250 láb magas hegyről élvezhető. Fo-

kozatosan feloszlottak a ködök, melyek az eget finom fátyollal vonták be és a kék felhőfoszlányok között áttörtek a vidám napsugarak, hogy megvilágítsák a tájat. Hogy a vidám, kedves reggelt szívélyesen üdvözölhessem, először a Rozália kápolnához mentem, mely a hegy legmagasabb pontját uralja és néhány száz lépésnyire van a vendégfogadótól. Amikor a kápolnából kiléptem, szemeim előtt egy szinte végtelen mennyisége a tárgyaknak lebegett, de minden egymásba folyt, úgy, hogy a végtelen tér, melyet át tudtam tekinteni, a megtévesztett érzékszerveimben szinte az óceán képét varázsolta. Csak amikor lépésről lépésre továbbmentem, szokott hozzá a szemem a nagy kilátásra, és mindig alkalmasabbá vált, hogy a táj számtalan szépségét felfogja, melynek szépségét semmiféle ecset és semmiféle toll leírni nem képes. Az első álláshelyem kelet felé mutatott, ahonnan át tudtam tekinteni a soproni, vas megyei és mosoni terület legnagyobb részét. Alat-

tam Fraknó tekintélyes vára volt látható és ugyanebben az irányban Márcfalva, Nagymarton, Petőfalva, Zemenye, Zinfalva, Vulkapordány, Szentmargitbánya stb. Ettől kissé balra Nagyhöflány, Félszerfalva, Pecsényéd, Kismarton, jobbra Somfalva, Ágfalva és Sopron. Ennek a képnek a festői háttérét erdős és szőlős magaslatok képezték, melyek fölött mint egy keskeny sávot, a Fertő tavat is látni lehetett teljes hosszában és tiszta időben a keleti partján lévő egyes helyiségeket is, melyek mint fehér pontocskák jelentkeztek.

É s z a k i i r á n y b a n szép áttekintést kap az ember egy sereg helyről és áldott tájról, Ausztriában, egészen Bécsig.

É s z a k n y u g a t i i r á n y b a n és nyugatra, de még déli irányban is hosszú hegláncokat lehet megpillantani, melyek az Eichkogelnél kezdődnek és egészen a távoli Steier Alpokig húzódnak.

A következő hegláncolatok rajzolódnak ki dél-nyugattól északnyugatig: Schober, Gams, Esell, Gschol, Vendiller, Schmackkogel, Mossalte, Hengstberg, Scheibenberg, Semmering, Saurüssel, Gamsberg, Sonnenwendstein, Otterberg, Goldberg, rothe Wand, Wacksriegel, Grünschacher, Raxalpe, Feuchtenberg, Schneealpe, Schneeberg, Hirscheck, die Wand, der Rettenberg, Placklesberg, stb.

Fokozatosan hat az ember szívére ez a csodás látvány és a természet lágy öle nemes gondolatokat ébreszt az emberben! Miként a nap tavaszi sugara az egész természetet derűvel, jóléttel és örömmel ruházza fel, úgy a mi érző szívünkben is egy szép táj látványa a tiszta erkölcs érzetét kelti, az együttérzést, a barátságát és a legnemesebb jóakarátét. Amikor másodszor megmásztam a Rozália hegyet, éppenséggel nem voltam jó kedvemben, de a bájos gyermek, melyet kézen fogva vezettem, az ártatlan-

ság megtestesültsége, a mosolygó napfény, mely megvilágította körülöttem a tájat, kölcsönözték azt a lány érzést, mely az embert a halhatatlansághoz emeli. Szent borzalom járta át lelkemet és felpillantottam a magasba, ahol az igazságosság és jószívűség székel — és lepillantottam csodálva a kimondhatatlan kedvességét az istennek, ki millió és millió növénynek és teremtménynek életet adott és egy ilyen csodás világot teremtett számunkra.

A Rozália hegyről ajánlatos, hogy az idegen vezetőt fogadjon Offenbachig, mivel sok út keresztezi egymást és egyesek közülük sötét, mély erdőkbe vezetnek. Először egy sor ház mellett vezet az út, melyeket „faházak” gyanánt emlegetnek. Ezekről másfél óra járás után az úgynevezett császárdőn át Offenbachra lehet jutni.

Innen kellemes úton Langenkirchenbe lehet jutni, ahol az utak elválnak. Az egyik Frostdorf mellett vezet el Ujhelyre (valószínű Bécsújhely. For-

dító megjegyzése), a másik Schwarzenauba. Én az utóbbi utat választottam. Hogy innen Püttenbe, Sebensteinbe és Türkensturzbba juthassak, hogy aztán Neunkirchenen és Neustadton át hazavándorolhassak.

Már ki fog egy kis kitérőt sajnálni – amikor a közelben olyan sok érdekesség integet? Schwarzenaubanérdemes meglátogatni a Wurmbrand féle grófi kertet. A parkban a legváltozatosabb növények és fafajok találhatók, melyeket sok ízléssel és jó érzéssel osztottak el. A nagyon kedves rétek és fűves térségek elveszik egy zárt hely érzetét, vagy pedig megszüntetik a vadontól való félelmet, ugyanakkor a teret megnagyítják, de a lelket is, erősítik a szemet és frissítő szellőnek is helyet adnak. Az egyik részletnél láthatóvá válik az öreg pütteni vár, ahová utamat vettem és melyet félórán belül el is értem. A hegyi erődítmény valamikor határerőd volt Magyarország felé, a helységet annakidején Putinának ne-

vezték és grófjainak idejében híres város volt. Aki még nem látott vashámort, iktasson be egy hosszabb tartózkodást itt, hogy bemehessen ebbe a gyárba. De én tovább vándoroltam dombról dombra, az innen 1 1/4 órányira fekvő Sebensteinbe.

Ez a helyiség megkoronázza egy völgy délnyugati végét, melyből a sűrű és magas bozóttal körülvett részről a Pütten folyó ered és csak két alkalommal lép elő a sűrűségből. Vigan zöldellő rétek és termékeny szántók szakítják meg itt-ott a sok gyümölcsfával beültetett területeket. Mielőtt az ember a lovagvárhoz ér, ne mulassza el a látogatást a csodás parkban, mely ugyan nem nagy, de hihetetlenül szép részletekben gazdag. A kis területnek az ízléses felhasználása, a növények és virágok gazdagsága, a nagy tó a sok hattyúval, a sok fácska különféle cserjesorok és virágfajták, melyek olyan kedvesen integetnek egymáshoz, akik testvérek és ezáltal vonzerejüket még növelik és mint tanulságos

erkölcsképek, élő illatukat szétszórván, nemes érzelmű emberekben azt a kívánságot keltik — én is teremtek magamnak egy paradicsomot szép gondolatokból és tettekből! A kert romantikus fekvése következtében éppenséggel nem a magányra van teremtve, később kéthavi neunkircheni tartózkodásom során legkedvesebb sétahelyemmé vált, mivel Neunkirchen Sebensteintől: csak egy órányira fekszik. A kedves szőke gyermek, Franciska, a szellemes háziasszonyom lánya, akinél laktam, több gyermekkel egyetemben kísérőm volt, és ezek társaságában jónéhány víg órát éltem át és sok bosszúságot felejtettem el. Az új kastély nagyon romantikusan helyezkedik el a park háttérében, a változatos sűrűségek és világos tisztások között. A park fölött a végigpásztázó szem megpillanthatja a tornyokban gazdag hegyi erődöt. A vár egy sziklás hegycsúcson van merészen felépítve és egy nagyobb hegyháttól csak kissé távolabb fekszik, összekötve egy kopasz és va-

lamikor úttalan, de most már úttal feltárt hegyen és oly magasan, hogy az előbb említett vonzó völgyön kívül, Pütten felé, Neunkirchen területét is át lehet tekinteni innen. A kilátás a déli végén álló nagyon nagy és fölöttébb erős toronyból minden előzőt felülmúl. Innen kilátás nyílik minden világtájra. Egy jól felfegyverzett szem tehát egy jó távcsővel, legalábbis így állítja ezt Steiger úr, meg lehet pillantani a bécsi Stephansdom tornyának legfelső részét. A kastélyban egy egész sor terem és szoba van, melyek stílusa különféle korokra utalnak. Egyfajta labirintust képeznek, melyekben a legkülönfélébb érzelmeket ébresztvén lehet csak végigmenni. Ezen helyiségek, kamrák némelyike még jó állapotban vannak, mások pedig teljesen rosszban. Mindent egybevetve azonban ez a látnivaló egy bizonyos tiszteletet ébreszt, ugyanakkor némi félelmet is az előző korok munkáiról.

Még néhány évvel ezelőtt ennek a várnak a tu-

lajdonosa Steiger úr volt Neustandtból. Egy becsületes férfi, aki teljes egészében lovagruhát viselt, és lovagi korból származó bútorok között él. Az idegeneket lovagi kézfogással fogadta, a vár szobáiban végigvezette, melyek ónémet tárgyakkal, mint fegyverekkel, lovagi szobrokkal, vértékkel stb. fel voltak díszítve. A lovagi teremben az általa nagyrabecsültek lovagi nevet kaptak és ezt lovagi kézfogással pecsételte meg, hogy aztán egy több mint 200 éves kölni korszóból koccintsanak a lovagi rend egészségére. Steiger úr Hans von Wildenstein lovagi nevet vette fel, ugyanis ez egyúttal a várnak a neve is, mivel a helyiség neve Sebenstein. Erről a hegyi erődről nem lehet elmondani, hogy magas volna a kora, és mégsem tudunk semmit eredetéről és nagyon kevésként régebbi tulajdonosairól. A kapubejárat fölött lévő egyik címerben az 1604-es esztendő lehet olvasni és egy felíratot, mely azt bizonyítja, hogy az erődöt egy bizonyos Königsberg úr

renováltatta. A várnak a jelenlegi alakját legnagyobbbrészt ez a Wolf von Königsberg úr alakíthatta ki. Mivel ő a felíratban ezt a várat többszáz évesnek nevezi, akkor ennek a kijelentésnek az alapján ezt a várat, illetve ennek eredetét esetleg a lovagkorban lehet keresni.

Sebenstein most Lichtenstein herceg tulajdona, aki ugyanúgy, mint mindenhol a társadalom kellemére itt is sok művészt alkot. Egy szép erdőn át eljut az ember a sebensteini hegyhátra, ahol egy szentély áll és innen nagyon szép kilátás nyílik a Rozália hegységre, azonban annak kilátását messze felülmúlja. Egy évvel ezelőtt a kilátás erről a helyről még nem volt ilyen nagyszerű, mivel a szentély körül erdő állt. Ezt most kitermelték és így minden oldalra megnyílt a kilátás és így nyitva áll Magyarország, Ausztria és Steyermark felé is. A természet nagyvonalúságával versenyre kel a jelenlegi tulajdonos is, abban, hogy minél kellemesebbé tegye az

itt tartózkodást és a feljutás fáradalmait jutalmazhassa. Itt még süt a nap, utolsó sugarait, ó természet, még szentélyére önti. És tanítványodat, barátodat, eliziumi édes érzetek lengik körül. Nyitott szívvel és nyitott értelemmel élvezi ezt a gyönyörűséget, a szépség által lenyűgözvén némán. És ha a napsugarakon elszállna, képe mindig lelkedben marad.

Nem messze innen, bár valamivel alacsonyabban, meredek sziklái által érdekessé vált hegy található, ahonnan nagyon szép kilátás nyílik a Déli Alpokra és azok völgyeire. Ez a már alakja által is különös hegy nagyon messzi körzetből látható, különösen mert kopasz és így különös sziklaalakulatai nyitva állnak. Magassága 124⁰ láb. Ugy hívják, hogy **T ü r k e n s t u r z**. Amikor a győzelmes németek a törököket Bécstől elkergették és erre a vidékre visszaszorították, sokan erre a hegyre menekültek, azonban üldözőik, dacára hogy megmászása fáradtságos, utánuk mentek és a meredélynél sarokba szorí-

tották, ahonnan aztán lezuhantak és sokszázan nyomorult módon vesztették itt életüket.

Sebensteintől a szentélyhez és a Türkensturzhhoz vezető nagyon kellemes sétát erdőkön át oda és vissza három óra alatt meg lehet tenni.

Sebensteinből Neunkirchen felé vezető utat választottam és előbb megint hegyre felfelé mentem a várral szemben, ahol a magaslaton ismét szentély áll, alkalmas újabb nagyon szép kilátások élvezésére. Az ember szemben áll a várral és a Türkensturzzal, lába alatt egy csodás, zöld völgy, melynek alján kanyarog a Pütten folyócska. Ha a szentélytől balra fordul az ember, egy pihenőpad hívogatja az elfáradt vándort, hogy pihenje ki fáradalmait és innen a pillantás eljuthat Neustadtig – Bécsújhely és Bécsig. Azonban a távolság élvezetei itt kevesebb vonzóerőt gyakorolnak, mint a közeli tárgyak. A frissítő árnyék, a régi vár, a csodás völgy, a zöldellő rétek, kimondhatatlanul szép látványt nyújtanak a természetbarát szemé-

nek. Sok szép érzés támadt bennem itt, mely feledtette velem a köznapok bosszúságait, csodálván a felejthetetlen, szent természetet, és ennek a felejthetetlen napnak nem tudok más emlékművet állítani, mint saját emlékezetemet.

1829. augusztus 27.

Az erdőn át föl és lefelé virágos réteken át eljutottam Peusching falu mellett és a Steinfeld egy része mellett a szentélytől több, mint egy óra alatt Neunkirchenbe jutottam. Két nagy gyár található Neunkirchenben, nevezetesen Fatton úr batisztgyára és egy francia-svájci Eltz úr gyapotgyára. Ezek a gyárak tekintélyükkel és elsőrendű berendezéseikkel és gépeikkel a legmagasabb figyelemre érdemesek és

feltételezem, hogy mindkét tulajdonos megengedi, illetve nem tiltja meg a művelt idegennek a látogatást. Eltz úr lakóháza és gyárépülete egy pompás kastélyhoz hasonlít, melyet minden oldalról ízléses kertek vesznek körül, melyek egy műértő aszszonynak ha nem is keletkezésüket, de szépítésüket köszönhetik. A főkertben a vízesés mellett egy nagyon romantikus helyet találhatunk. A gyártulajdonos bátyja, Jean Baptist Eltz úr, egy megtekintésre érdemes növénygyűjteménnyel rendelkezik, amely kizárólag hazai növényekből áll.

Minden lépten-nyomon fel lehet ismerni ennek a nagyon szorgalmas férfinak a türelmét, rendszertétét és szorgalmát.

Neunkirchennél vége van a kopár Steinfeldnek és a táj megváltozik, kedvesebbé válik, a dombok és hegyek közelednek. Kedves emelkedők képeznek egy vonzó völgyet, melyben a Wand, a Schneeberg, a Grünschacher, a Raxalpe és más magas hegyek ké-

pezik a háttérét egy impozáns, romantikus festményhez. Aki Neunkirchenben ráér, hogy néhány napot időzzön, vegye a fáradságot és tegyen néhány kirándulást a környezetbe, melynek során nagyon szép élményekben lesz része. Ezek leírása azonban nem tartozik ide és merészkedem majd egy más alkalomkor minezt leírni és méltányolni, hiszen most mindennek csak a keretét szeretném megadni. Csupán egy félóra járást jelent a Szent Péter melletti kedves erdőhöz való eljutás, ugyanannyi időre van szükség, hogy a szép Franciska magaslatra jussunk el nyugati irányban, mely hely egy szellemes asszony nevét viseli, akinek ez legkedvesebb tartózkodási helye volt. Keleti irányban egy órányira van Sebenstein, kétóránnyira Pütten és a Türkensturz, további három órára van szükség, hogy a Schottwien melletti Klam romjaihoz jussunk el és a roppant romantikus környezetben fekvő Wartenstein és Kranichberg várakhoz, két órára van szükség, hogy **Globnitz**,

három és fél **Reichenau**, hat órára a **Kaiserbrunnenhof**, a Schneeberg lábáig. Valóban lenyűgöző vidék ez a Grünsbacher és a Schneeberg között. A természet itt a legcsodásabb nagyságában mutatkozik egyrészt, másrészt a legfinomabb és legvonzóbb formáiban. Nyugati irányban négy óra járás **Buchberg**, Alsó-Ausztria legkedvesebb völgye, három óra járás **Stüchzensteinig**, mely egy szűk sziklavölgyben fekszik, melyet Kladmar és Martin testvérek, Stüchze néven illettek, innen már nincs messze Westenhof vára és valamivel arrébb található Schrottenstein várának romjai.

Neunkirchenből hetenként kétszer postakocsi indul Neustadtba (Bécsújhely), ahol a fuvar személyenként 12 krajcárba kerül és az ember ténylegesen jól tesz, hogyha a Steinfeld egyhangú, kopár útján utazik.

Gyalogosan három óra hosszat kell menni és a nagy hőségben sokkal jobban teszi a vándor, hogyha

egy félórás kerülőt választ, nevezetesen a jobboldali köves utat választja, hogy átmenjen egy szép erdei fenyvesen, mely félúton található, és majdnem Neustadtig követi az utat. Ez az erdei fenyves, (fordító megjegyzése: itt minden valószínűség szerint fekete fenyőről van szó és nem erdei fenyőről, ahogy a szerző írja. Ezért a továbbiakban fekete fenyőt írok) Neustadtnak jelentős bevételi forrást jelent, mert komoly mennyiségű építő- és tűzifát szolgáltat. Évente Urnapkor búcsú van, mely nagyon is hasonlít, bár kicsiben a Brigitta búcsúhoz Bécsben. Mindenki táncol és ugrál a fűben. Volt szerencsém ezt a szórakozást is végigélni. Keresztbe-kasul fogva kedves gyermekek kezét, húztam őket az árnyas helyek felé, a legforgalmasabb részekhez és külön örömet jelentett a kisvárosi butaságok hiánya, aminek úgy szívemből mint lelkemből örültem. A tiszta levegő belélegzése, a szabadban való mozgás és a kedves kísérők elhessegettek minden bosszúságot.

1829. augusztus 28.

Egy félig napfényes, csendes reggelen elhagytam Neunkirchent és szerencsésen már 9 órakor elértem a régi Neustadtot.

B é c s ú j h e l y

(Lábjegyzet: lásd. Bécsújhely krónikája. Wien, 1830. 2 kötet, rézkarcokkal Adolfnál jelent meg.)

Amit általában Wiener Neustadtnak mondanak a kis Fischa folyó partján fekszik, mellyel a Kehrbach egyesül. A várost magát falak, tornyok és várarkok veszik körül. Alsó Ausztria vidéki városai között az első helyen van és Ausztria történelmében egyike a legnevezetesebbeknek. Joggal megilleti a leghűségesebb neve, tekintettel ragaszkodásához az osztrák császári házhoz, melyhez mindig hű marad. Ennek a

régi császári és hercegi városnak a történelme annyira érdekes, hogy nem tehetek mást, hogy legalább a legérdekesebb részeit kedves olvasóimmal ne ismeressem.

Az erényes Lipót, Ausztria hercege, hogy megerősítse az ország határát, nem messze a Schwarzától, a már akkor erősen leromlott Pütten határváros helyett egy új erődöt építtetett Ausztria és Steyermark számára az ellenséges Magyarországgal szemben, amelyet ő Neustadtnak (Newnstadt) nevezett és ezt a helyet már 1198-ban és 1199-ben is felhasználta, ugyanis ebben az időben feltartóztatta Imre magyar királyt, hogy pusztítását továbbvigye a német területekre. A híres Lipót, az előbbinek fia, feleségével, Teodórával felnevelték a hazafias hős mintaképét, Frigyeset. Amikor 1236-ban Frigyes herceg birodalmi átok alá került, Neustadt és Starhenberg és Medling várai maradtak hűek hozzá. II. Frigyes császár, cseh király és más hercegek ellene for-

dultak, hogy bevegyék Neustadtot. De a bécsújhelyiek, akik hűek maradtak hercegükhöz és hazájukhoz, megverték a császári hadsereget és két püspököt, és sok nemes embert fogolyként vezettek falaik közé. Bécsújhelyet hűsége és ragaszkodása miatt több szabadsájjal ruházta fel. 1234-ben Ulrich von Lichtenstein lantos, egy német lovag, két esetben is sok kaland és nagy pompa közepette szelte át a tájat. Első ízben, amikor Venus királynőnek szolgált, Velencéből a Theyia partjáig vándorolt. Ulrik, az összes lovagot felszólította lovagi tornára, szerelme kedvéért, hogy megtanítsa, hogyan kell az asszonyok szerelmét megszerezni – ő ugyanis nagyon jóképű, bátor és szerelmes lovag volt. Másodízben Artus király képében jelent meg. Ugyanis hős Frigyes feleségét, meráni Ágnest, ki előbbi harmadik felesége volt, Ulrik szeretőjének tartották, akinek kedvéért mindezeket a kalandokat végigcsinálta.

1242-ben Dzsingisz kán tatárjaival fenyegette

Bécsújhelyet. Magyarország már elpusztult és kihalt volt és a tatárok egész hordái jutottak már el a Lajtaig és hozzákezdtek Bécsújhely ostromához. Mindenki fegyverkezett ellenük – azonban csak a hős Frigyesnek sikerült, hogy alattvalóinak és Németországnak megmentőjévé váljék. De rövidesen ezután megtámadták Frigyeszt a hálátlan Ulrich, Karintia hercege és a cseh király, Vencel. És ha a magyarországi Béla király akkor egyesül velük, akkor minden bizonnyal ki is vívhatta volna a győzelmet. Így azonban a Kuma partiak csak a Lajta folyó mentén portyáztak, be-be törve Frigyes területeire és egy ellenséges nyíl megsebesítette a herceg lovát, úgy, hogy össze is rogyott alatta. A kumaiak körülvették, nagy örömmel, hiszen hadserege messze mögötte maradt, sehol segítség nem nyílt az úr részére. A kumaiak vezére egy Frangepán gróf, átszúrta szívét és szemét. Ilyen szerencsétlen vége lett a nemes lovagnak, aki utolsó fia volt a Babenbergi családnak.

1246-ban, amikor ő 38 esztendő volt, tehát legszébb férfikorát élte. Eleste után kimondhatatlan bajok és gondok törtek be az elárvult osztrák és steier hercegségekre. Bárcsak visszahívhatták volna sírjából a nagy férfit! A császár az összes birtokot, mint császári hűbéri birtokot visszavette és sok vita után Ulászló morva választógróf kapta meg, és Frigyes császár halála után cseh fennhatóság alá kerültek. Habsburg Rudolf császár 1276-ban rákényszerítette Ottokárt, hogy visszaadja a német birodalomnak. Bécsújhely polgárait annyira megnyerte ez a salamoni bölcsességgel megáldott uralkodó, hogy véréükkel és vagyonukkal melléálltak Ottokár ellen, 1278-ban Marchegnél és 1281-ben neki és fiának ünnepélyes esküvel hűséget és engedelmességet fogadtak. A további történelmét mellőzöm, hiszen Karl Böheim legújabb művében bőségesen megtudhatjuk, és csak ott folytatom, ahol a két testvér III. Albrecht herceg és III. Leopold felosztották az or-

szágot és az utóbbi, aki a steier- osztrák ház megalapítója lett, Neustadt várát, ahol gyakran tartózkodott, megnagyította. A sempachi csatában esett el, 1386-ban, a svájciakkal szemben.

V. Frigyes, akit békésnek neveztek és ki fia volt steiermarki Ernst hercegnek, 1435-ben Bécsújhelyet választotta székhelyül. Ez a város akkor már nagyon fontos erőd volt, háromszoros árkokkal és falakkal körülvéve, sok védtoronnyal és négy városkapuval. És éppen Bécsújhely volt az, ahol ezt a békés természetű herceget a birodalmi gyűlés küldöttei, mint császárt üdvözölték. Nemsokára utána Albrecht császár özvegye, Erzsébet, Magyarország és Csehország királynője, Posthumus László fiával Bécsújhelyre érkezett és a fiatal herceg gyámját, a választott Frigyes császárt kérte segítségül és könyörgött védelméért. A nemes császár felvette, dacára annak, hogy ennek igen kellemetlen következményei voltak. Mivel a császár, aki gyámfiát semmi áron nem akarta kifor-

gatni jogaiból és a felajánlott magyarországi és csehországi koronát elutasította, a magyarok a kis herceget körükben szerették volna látni és a halhatatlan hős, Corvinus János tízezer katonával megtámadta Ausztriát. Elpusztította a vidéket, és csupáncsak a nagyon kemény tél volt az, mely fegyverszünetet hozott és megmentette Bécsújhelyet az ellenséges túlerőtől. Ezeket az ellenségeskedéseket tulajdonképpen rossz emberek felbújtása idézte elő, melyek között a császár egyik tanácsadója, Ulrich Enzinger is számít, mindent elpusztított a tűz és a kard. Eredménytelen volt minden olyan lépés, hogy ismét helyreállítsa a békét. Bécsújhelyet megostromolták. A félelem és ijedtség a bécsújhelyiek szívében mélyen begyökerezett. Akinek kincsei voltak, elásta azokat, az asszonyok sírtak, a férfiak segítségért kiáltoztak. És megnyíltak a kapuk, hogy egy küldöttet fogadjanak be. Papság, templomi ruhában és lobogók alatt, imádkozó asszonyok, felfegyverzett

polgárok között a küldött, két püspökkel, így vonult be a menet a városba. Ezután azonnal megkezdődnek a harcok az ostromlók részéről. Lövik a várost, elvágják az utánpótlás útjait, de még a vízvezetéket is. Naponta soron van a harc, az ostrom. Szerencsétlen volt a legutolsó. A császáriakat egészen az elővárosig visszaszorítják. Az ostromlottak elvesztek volna, hogyha a steieri Andreas Baumkircher lovag egy II. Horatius Cocles – a városkapunál nem teljesen egyedül állt volna ki az ellenséggel szemben és harcával fedezni tudta a császáriak visszavonulását olyannyira, hogy időt nyertek, hogy felhuzzák a hidakat és lezárják a kapukat. Ilyen véres harcok közepette egy békés megegyezés szinte lehetetlen volt. A császár Salzburg érsekét küldte az ellenséges táborba, hogy kieszközöljön egy fegyvernyugvást. Miután a császár tárgyal az ellenség vezérével, Cili grófjával, a 12 éves László királyt 1452. szeptember 4-én át is adták az illetőnek. Erre

föl beállt a már régen óhajtott béke. A császár nem mulasztotta el, hogy a hűséges bécsújhelyieket megjutalmazza, és megengedte nekik, hogy saját címert viseljenek, amely arany mezőben fekete kettős sast ábrázolt. Ezután következett 14 szerencsés esztendő Frigyes kormányzása alatt, azonban 1465-ben Corvinus Mátyás magyar király győzedelmesen elárasztotta a vidéket Bécsújhely és Bécs között. Mátyás felesége, Beatrix, azonban létrehozta borzasztó pusztítások után a békét, mivel azonban Frigyes nem tudta kifizetni a hadisarcot, így Mátyás király 1480 és 1482-ben újból betört, elfoglalta Bécset, megostromolta Bécsújhelyet és elpusztította az egész környéket. Bécsújhely polgárai sokáig tartották magukat, de a pestis és az éhség 18 hónapi ostrom után arra kényszerítette, hogy Corvinus Mátyásnak átadják a város kulcsait. Corvinus Mátyás, a magyarok fénye, tisztelte a bécsújhelyiek hűségét és ragaszkodását és emlékül, valamint nagyrabecsülése jeléül saját képét,

páncélingét, sapkáját, utazónyergét náluk hagyta és ezek a tárgyak még a mai napig is meg vannak őrizve a város oklevéltárában. Mátyás király 1490-ben halt meg Bécsben és a magyar helyőrség elhagyta Bécsújhelyet. A bécsújhelyiek követeik által megüzenték a császárnak, hogy továbbra is tartják magukat hűségükhöz és engedelmességükhöz. Frigyes fia, Miksa bevette Bécsset és helyreállította a békét. III. Frigyes császár Linzben halt meg 1493. augusztus 24-én.

I. Miksa császárnak ugyan sok háborút kellett viselnie, azonban sose feledkezett meg szülővárosáról, Bécsújhelyről. A császár ugyan Linzben halt meg, de földi maradványait Bécsújhelyen a vártemplom főoltára alá helyezték.

Legújabb időkben sokáig már nem tudták, hogy ennek a különös emberszerető császárnak hol van utolsó nyughelye, mindaddig, amíg Mária Terézia nem rendelte el az oltár felújítását. (Lábjegyzet: költőnk Deinhardstein énekelte meg ennek a nagy

uralkodónak a jellemét nagyon szépen, amikor a két legújabb drámai költeményében: Hans Sachs és Maximilians Brautzug – Miksa esküvői menete. (Az oltár felújítási munkálatai során megtalálták I. Miksa császár koporsóját, latin felirattal, a koporsója lábánál volt leghűségesebb miniszterének Dietrich Steingrófnak a sírköve, akinek utolsó akarata szerint az volt a kívánsága, hogy a császáréval együtt pihenjen. Valóban szép emlékmű – egy uralkodó köszönetnyilvánítása és a miniszter szolgálatkészségének állított emlék. I. Ferdinánd nemsokáig tartózkodott Bécsújhelyen. A minden ostrom után jobban és jobban megerősített Bécs lassan székhelyévé vált a főhercegnek. Azonban ennek dacára Bécsújhelyet gyakran látogatta meg és hűségének jutalmaként 1529-ben kapott egy piros selyemzászlót, melynek felírata az egyik oldalon a következőképpen hangzott: „Semper fidelis civitas neostadiensis” (a mindig hűséges Bécsújhely városa) és a másik oldalon:

„Pro Caesare et religione” (A császárért és a hitért.) 1529-ben a győztes Szulejmán szultán támadása során Bécsújhely polgárai ismét bizonyították hősiességüket és elszántságukat, mellyel megintcsak bizonyították a város létezése óta már legendássá vált osztrák hűségüket.

Hétszer egy napon ostromolta az ellenség a várost és minden esetben hősiesen visszaverték. 1565-ben Bécsújhelyen is kezdett elterjedni a lutheri tan és kezdett meggyökeresedni, mely olyan gyorsan terjedt, hogy már senki sem akart elmenni a katolikus istentiszteletre, és mindenki a lutheri prédikációkat hallgatta meg Katzelsdorfban. Csak Klesel Melchiornak, egy okos férfinak, ki eleinte maga is luteránus volt, azonban ész okok miatt visszatért a katolikus valláshoz, sikerült okossággal, kedves viselkedéssel rábírnai a bécsújhelyi polgárokat, hogy ismét térjenek vissza a katolikus hitre.

1668-ban I. Lipót császár alatt történt, hogy a

császár kegyeiből kiesett Zrínyi Péter és Frangepáni Ferenc grófok fejét vették akik tulajdonképpen azt az elhatározást nyilvánították, hogy Magyarországot kivonják Ausztria befolyása alól és a törökök védelmébe helyezték. Sírjukat a Szent Mihály templomban egy márványkő mutatja, melyen ugyan nem jegyezték fel vétküket, nagyon tapintatosan, és melynek a következő a felírata: „Ebben a sírban fekszik Zrínyi Péter gróf, Horvátország bánja és Frangepán őrgróf, családjának utolsó sarja, akik azért, mert egy vak vezette világtalant, mindketten verembe estek.”

Az 1679-es esztendő az ország szempontjából egyike a legborzalmasabbaknak volt. A pestis borzasztó módon tizedelte az embereket és ezt követően elárasztották a török hadak harmadszor Ausztriát és mindent tönkretettek, ami kezük ügyébe került, tűzzel és vassal. 1735-ben VI. Károly császár lánya kezét, Mária Teréziát odaigérte Lotharingiai Fe-

renc Istvánnak. Ez a nagy császárnő Bécsújhely felé mindig jóakarattal viseltetett és itt örök emlékművet állított erről, amiről majd a későbbiekben részletesen beszámolok és mely tulajdonképpen anyai szeretetet bizonyít népeivel szemben. 1782-ben VI. Pius pápa látogatta meg Bécsújhelyet és II. József császár elébe utazott egészen a fenyőerdőig. Hogy milyen örömmel és jóakarattal bizonyításával üdvözölték egymást a földkereség ezen hatalmas vezetői, csak azok tudnák elmondani, akik szem- és fültanúi voltak ennek a találkozásnak. Az összes harangok zúgása mellett körülbelül 11 órakor szálltak le a katonai akadémia udvarában. Az embertömeg ennél az alkalomnál oly hatalmas volt, hogy úgy látszott, hogy nemcsak a városok és falvak népe jött el, hanem egész kerületek néptelenedtek el.

Az idegen seregek emlékezetes beözönlési katasztrófáját 1805-ből és 1809-ből Purzer úr és Böheim úr bőségesen leírták és értékelték, és rámu-

tattak arra, hogy a város hűsége és ragaszkodása hazájához és uralkodójához még most is azonos. De minek erre több szót pazarolni. Leírásomat azokkal a dicsérő szavakkal fejezem be, hogy a mindig hűséges Bécsújhely az idők minden viszontagságában várostestvérei előtt járt mindenkor.

Mária Terézia a minden jónak és nagynak a telepítője, a jószívű, felejtethetetlen anyja az országainak, átalakította a császári várat hadiiskolává. A vár főépülete négyszöget képez, melynek északkeleti részén található a főkapu. Erős, gótikus íveken nyugszik a kápolna, mely magas kupolája miatt akár a templom nevet is megérdemli. A várudvar, a folyosók, a tantermek és a hálótermek, a könyvtár, a fizikaterem, az úszó és lovaglóiskola, a lóistálló, a 600 öl hosszú és 700 öl széles kert, mindezek együttvéve megérdemlik a megtekintést. Ebbe az elsőrendű nevelőintézetbe felveszik mindazokat az árva gyerekeket, 10 és 12 év között, kik szülei tisztek voltak.

A város legszebb része a Fő tér, mely tekintélyes nagyságú négyszöget képez és az utóbbi időben sok szép magánház felépítésével csak szépül. Itt található a városháza és a legfőbb őrház. A városháza előtermeiben különféle festmények lógnak, melyek érdeklődésre számot tartó eseményeket örökítenek meg Bécsújhely történelméből.

Bécsújhelyben több templomot találunk, melyek között a katedrális az első. Ez III. Frigyes császár támogatásával lett felépítve és a mai napig a város káptalantemploma. A ciszterciták temploma és kolostora a magyar kapu közelében nem tekintélyes. Ugyancsak III. Frigyes császár emlékműve. A város utcái egyébként ki vannak kövezve és a gyalogjárók számára lehelyezett széles kövek emlékeztetnek Bécs kényelmére. A város tisztasága és az utcák éjszakai kivilágítása azonban még hagynak némi kívánnivalót.

Bécsújhely különlegességei között meg kell em-

líteni a löteret, melyet már megbízható források szerint e század elején alapítottak. A legidősebb zászló 1505-ből származik és a legöregebb céltábla 1516-ból, a lövészegylet alapszabálya 1653-ból, melyet azonban 1797-ben megújítottak.

Ahogy én azt már a fenyőerdőben is észrevettem, Bécsújhelyben nincs hiány csinos nőszemélyekben. Azok, akikkel beszélhettem, jólnevelteknek, finomaknak és kötetleneknek találtam. A lakosok számát mintegy tízezerre lehet tenni. Bécsújhely rendelkezik egy pénzügyi felügyelőséggel, harmincadhivatallal, polgári és katonai kórházzal, két lak-tanyával, varrotűgyárral, valamint cukor, bársony, gomb, gipsz, selyem, posztó és vasedény gyárral. A kereskedelem a hajózható csatornán, amelyen kikötő is van, azonban élénkebb is lehetne. Egyébként Bécsújhely egy olyan városka, ahol nagyon kellemesen lehet élni, ugyanis a kisvárosi és ennek következtében pletykás élet, mely egyébként az ilyen kis

helyiségekre rendszerint jellemző, itt nem tapasztalható. A lakosok inkább kézművesek és a kereskedelemmel keresik megélhetésüket, kevésbé a földművelésben, mivel a földek kövesek és a megművelésük nehéz és csak bizonytalan hozamokat biztosítanak. A mezőgazdánál azonban sokkal több érdekességet talál a mineralógus, ahol Bécsújhely környékét tanulmányozza. Az Alpok nem távoli előhegyei, melyek a várost délről és délnyugatról körülveszi, sok érdekeset rejtnek, melyek között egy szép márvány említésre méltó, színe hamuszürke.

Aki nem akar velem Badenen át Bécsbe vándorolni, itt bérelhet postakocsit és az egyhangú tájon át utazhat Bécsig.

1829. augusztus 29.

Kedves friss levegő és tiszta égbolt ébresztett örömet bennem, amikor reggel 5-kor elhagytam Bécsújhelyet. Ezt a korai időpontot azért választottam, hogy a várható hőség bekövetkezése előtt még elérjem Vöslaut és Badent. Éppen 6-ot ütött a toronyóra, amikor Thereisenfeldbe érkeztem. *T h e r e s i e n f e l d* keletkezését Mária Teréziának köszönheti. Megkísérelte, hogy ennek a tájnak egy részét termővé tegye, de ha a talaj gyengesége és rossz minősége nem állt volna ellen a nagy ember-szerető császárnő akaratának, akkor *Theresienfeld* egyike a legkellemesebb és legszerencsésebb település lehetne. Most azzal az érzéssel kell végigvándorolni ezen a háromnegyed óra hosszú helyiségen, ahol minden házhoz kert is tartozik, hogy mostanáig minden emberi szorgalmat csak ilyen kevéssé fizette vissza a természet. Egy nagyon mély kavics-

réteg teszi szinte megművelhetetlenné ezt a síkságot és csak bozót termésére látszik alkalmasnak. Solenautól kezdve szemünket inkább a jobb oldalon található hegyek felé fordítjuk, melyek között a tiszteletet parancsoló Schneeberg a patriárka, mint-hogy a kavicsos talajt nézzük, melyen az út vezet, egészen Gieselsdorfon túl. Most elhagytam a főutat és jobbra Schönauon keresztül mentem, hogy Kottingbrunn után V ö s l a u b a érjek. A most már gyönyörűen rendbehozott Vöslai park Geymüller báró úr tulajdona. Sajnos azonban csak henteente egyszer nyílik meg a nagyközönség előtt, mégpedig szerdai napon.

A tulajdonos jó ízlését ebben a kertben is meg lehet látni. Pompás facsoportok, kis vízesések, melyek virágágyak mellett zúgnak, barlangok, szökőkutak váltakoznak a legtarkább virágágyakkal. Egy barlang, melyet a legritkább kagylókkal raktak ki, tetszett a legjobban.

De nemsokára a S c h ö n a u -i kert is régi fényében pompázik majd. Ez valamikor Montfort herceg tulajdona volt, aki mindenki számára megtiltotta a látogatást. Most azonban Lichtenstein herceg úr tulajdona. Most telepíti újjá, ellátják vadaskerttel és minden valószínűség szerint megnyitják a nagyközönség előtt is.

Ebben a kis műben nem merek vállalkozni arra, hogy Baden és környékéről adjak leírást, annál is inkább, mert legutóbbi ott-tartózkodásom óta, néhány évvel ezelőtt sok megváltozott, megszépült, sok új sétautat telepítettek, sok tájképi részletet ujjáültettek vagy átalakítottak és egyáltalán Baden megérdemel egy teljesen önálló, új leírást, dacára annak, hogy ezt a csodás tartózkodási helyet még nem értékelték kellőképpen. Bécsbe való visszatérésem útját az érdekesen fekvő Gumpoldskirchen és a romantikusan fekvő Mödlingen át folytattam. Az előttem fekvő szőlők, melyek hol völgy-

ben, hol enyhe magaslatoakat képeztek, a magas Anninger és (Gumpoldskirchen község fekvése, melyet több mérföld távolságról, mint fehér pontot látjuk a hegyhez ragasztva, a tájat nagyon vonzóvá tesz. Itt az Anninger lejtőjén egy csodás kilátás mellett élvezhettem a tiszta levegő megnyugtató hatását. Szabadabban lélegezhettem, minden nehézség nélkül tehettem meg az utat a hegyen át és elértem Mödlinget, ahol a hegyek panorámája felséges volt és ahol a Mödling és Schönbrunni táj szépségében gyönyörködhettem, mely jobboldalt feküdt tőlem és közben a nagy császárváros bontakozott ki pillantásom előtt és egy szinte végtelen kilátás a Marchfeldre, a tekintélyes Dunára.

Ezzel zárom gyalogtúráim leírását, melyet 8 vagy tíz nap alatt kényelmesen el lehet végezni és melyet minden természetbarát az állandó váltakozó táj miatt minden bizonnyal élete legszebb élményének tartja majd. Az egész úton mindig a tiszta ég

alatt élvezhetjük a tiszta levegő áldásos hatását és egészségem legnagyobb részét, valamint külsőmet is ezeknek a gyalogtúráknak köszönhetem, mert egyébként életem szomorú sora mellett nem tudnám fenntartani ilyen erősen egészségemet. A szent természet azonban, aki minden megalázottnak vigaszt nyújt, a tájak és a tárgyak változatossága, melyek minden látó szemet és lelket emelkedett hangulatban hoznak, még a vigasztalhatatlant is szinte felüldítik és még a legszegényebbeknek is lehetővé teszik az utazást. Kies völgyek, kedvesen emelkedő dombok, romantikus fekvések, hegységek és váltakozó síkságok, erdők és mezők, hát nem emelhetik ezek az ember lelkét a legnemesebb érzelmek felé? Itt egy tekintélyes hegylánc hívja fel magára a figyelmet, amott egy csodás tó vagy egy büszke folyam, vagy pedig helyiségekkel és termőföldekkel teleszúrt síkság és mondd, kedves olvasó, mely ember nem kiáltana föl a következőképpen: „Tiszta s

szent élvezet, melyet a természet ajándékoz nekünk.”

(Fordító megjegyzése: az eredeti műben versben foglalt rész következik. Csak értelemszerűen fordítom, műfordításra nem vállalkozom.)

A butaság utálatos hangja
Elkábít bennünket a város forgatagában.
Ó boldog, kit már régen haragjában
Vidékre száműzött.
A legsűrűbb erdőben sötét szakadékokban
Ahol büszkeségről s pompáról semmit nem hal-
lani,
Itt keresem a jókedvet
Mivel a jószellem láthat el.
Itt teszi láthatóvá embertársai előtt,
Egy hizelgő sem Midas zsoldjában,

Nem nevet a butaságot dicsérve.
Itt nem kínozza unalmas különlegességekkel
Egyetlen szemtelen hizelgő sem fületem,
Itt az udvariasságok semmiségét
Egyetlen barátságot mutató ellenség nem mu-
tatja.

Első útvonal.

Az általam választott útvonal Kismarton és környé-
kére, a Fertő tóhoz, valamint vissza, Sebenstein,
Bécsújhely és Badenon át.

B é c s b ő l

Irány megjelölése gyalogos órák

Schönbrunnba	1
Altmannsdorf vendéglő	1/2
Biedermansdorf, vendéglő	1 és 1/2
Laxenburg	1/4

A k e r t e n á t

Minkendorfba	1
Ebreichsdorf	1 és 3/4
Weigelsdorf	1/4
Pottendorf	1
Landegg, határ	1/4
Hornstein	1 és 1/4

A h e r c e g i ú t o n

Kismarton	1 és 1/2
-----------	----------

Zinfalva	1 és 1/2
Birkamajor	1
Fertőrákos	1
Halászkunyhók	1
Balf	1
Fertőhomok	1/2
Endréd	1/2
Omagen (?)	1/2
Hegykő	1/2
Széplak	1/2
Eszterháza	1/4
V i s s z a f e l é	
Széplak	1/2
Hegykő	1/4
Omagen	1/2
Endréd	1/2

A z t á n

Cenk

1/2

A f a s o r o n á t

Fertőhomok

1/2

Balf

1/2

Sopron

2

Neuhof (Erzsébet kert)

1/4

Bánfalva

1/4

Brennberg

1 és 1/4

V i s s z a f e l é

Bánfalva

1 és 1/4

Ágfalva

1/2

Lépesfalva

1

Márcfalva

1 és 1/4

Fraknó

1/2

Fraknó vára

1/2

Rozália kápolna

1

A n a g y c s á s z á r e r d ő n á t

Offenbach

2 és 1/2

Lanzenkirchen

1/4

Haderwerth

1/4

Scherzenhof

1

Schwarzau

3/4

Pitten

1/2

Sebenstein

1

Nedschbach

3/4

Neunkirchen

1/2

Bécsújhely

3

Theresienfeld

1

Solenau

1

Schönau

1

Kottingbrunn

3/4

Vöslau

1/4

Baden

1

Gumpoldskirchen

1/4

Mödling

1

Enzersdorf	1/4
Brun	-
Liesing	1/4
Atzgersdorf	1
Unter-Meidling	3/4
Bécs	1/2
Összesen	51 és fél óra

Második útvonal: csupán Kismartonig

Bécsből	
Inzensdorf	1 óra
Laxenburg	2
Minkendorf	1
Ebreichsdorf	1 és 3/4
Weigelsdorf	1/4
Wampersdorf	1
Winpassing határ	-
Hornstein	1 és 1/4

A Fürstenbergen át	
Kismarton	1 és 1/2
vagy kocsin utazva	
Mühlendorf, Kishőflány, Kismarton – több mint két óra. Vissza Bécsbe ugyanazon az úton vagy Bécsújhelyen át:	
Kismarton	3/4
vagy vissza Bécsbe	
Kishőflány	1/4
Nagyhőflány	1/4
Zillingthal	1
Pecsenyéd	1/2
Neudörfel	1
Bécsújhely	3/4
Theresienfeld	1
Solenau	1
Ginseldorf	1 és 1/4
Traiskirchen.	1 és 1/2
Neudorf	1 és 1/2

Inzersdorf	1 és 3/4
Bécs	1
Összesen	22 és 1/2 óra

Harmadik útvonal

Bécsből Kismartonon át Ruszton át, Eszterházára, vissza Bécsújhelyen át

Bécsből Kismartonig	9 és 3/4
---------------------	----------

Trauersdorf	1
-------------	---

Szentmargarétabánya

Ruszt	1
-------	---

Meggyes	1 és 1/4
---------	----------

Fertőrákos	3/4
------------	-----

Fertőrákostól Eszterházáig mint a fent említett 1. számú útvonal

5 1/4

Eszterházától Sopronig	5
------------------------	---

Soprontól Fraknóig egyenes úton	5 1/4
---------------------------------	-------

Rozália kápolnáig	1
-------------------	---

Offenbach	2 1/4
-----------	-------

Lanzenkirchen	1/2
Frohstorf	1/2
Bécsújhely	1
innen Bécs	9
Összesen	44 és 1/4 óra

Negyedik útvonal

Bécsből Kismartonba, Fraknóra, vissza Bécsújhelyen át Bécstől Kismartonig

9 3/4

Vulkapordányig	1
----------------	---

Andau	1/2
-------	-----

Stidern (Stöttern)	1/4
--------------------	-----

Zemendorf	1/2
-----------	-----

Bettlersdorf	1/4
--------------	-----

Wolpersdorf	1/2
-------------	-----

Nagymarton	1/2
------------	-----

Fraknó	3/4
--------	-----

Fraknó vár	1/2
------------	-----

Rozália kápolna	1
-----------------	---

Bécsújhelyig	3 3/4
Bécs	9
Összesen	28 és 1/4 óra

Azon hegyek és erdők nevei, melyek az előbb említett útvonalak menti községek közelében találhatóak.

Hornstein és Kismarton között a Sonnenberg és Buchkogel, az utóbbin áll a Mária szentély.

Ramsau – Schwemberg és a Schönleiten Zinfalvánál – Dudlesz

Rusztból Fertőrákosra a tó oldalán a ruszti és a Mennischer erdő

Fertőrákostól Balfig a Szárhalmi erdő, melyet Balf-tól Sopronig is átszeli az út.

Bánfalva és Sopron között a Brennberg és a Lővér hegység.

Fraknótól a Rozália kápolnáig a Kleinkogel, Reiskogel és Rozália hegy.

A Rozália kápolnától Offenbachig a nagy császárerdő.

Sebenstein és Pecsényéd között a Tannenberg, Püttenberg, a Wildenstein és Türkensturz.

Az Alpok egész láncolatát lásd a Rozália hegység leírásánál.

Vöslau környékén a Kahle, Hauerberg, továbbá Merkenstein mellett a Geisberg elsőrendű kilátással.

Baden környékén a Badeni hegy, a kis és nagy Lindkogel, a Kleespitze, Kálvária hegy.

Tartalom

Bevezető

Elutazás Bécsből. Schönbrunn. Szépítések. Botanikus kert. Ritka növények. Kilátás a Gloriette-ről. Laxenburg. Mulatóház a tölgyfaligetben. Öreg tölgyek. Lovagsíkság. A lovagkripta. A lovagoszlop. Franzensburg. Knappenhof. Új épület. Kilátás az őrtoronyból. Éhségbörtön. Törvényszék. Várbörtön. Ivóterem. Étkező. Társalgó. Hálószoza. Dolgozószoba. Díszterem. Kápolna. Bajvívótér stb. Minkendorf. Ének. Ebreichsdorf. Kastély. Gyár. Parkok. Pottendorf. Kastély. Park. Történelmi nevezetességek. Régi tornyok. Kilátás. Szarvkő. Horvátok. A Fürstenberg. Kismarton. Viszontlátás. Kastély. A nyári terem. Kápolna. Felvonógép. Kastélytér. Park. Lipót-templom. Rózsafasor. Mária-templom. Meglepetés. Reggel a rózsafasorban. A fiatal ismerős. Összehasonlítások. A növényházak. Télikert.

Vízvezeték. Kismarton fekvése. A város nevezetességei. Eszterházy sírboltja. Séták. Állatkert. Judenstadt. Kálváriahegy. A város címere. Történelmi megjegyzések. Az Eszterházy de Galantha Gsis. Főhercegi család. A kápolna a tóparton. A Fertő tó. A környező helységek. Ruszt. Vízjog. Az úszó pázsit. Jelzések. Siegendorf. Juhászat. Fertőrákos. Püspöki kert. Halázkunyhók. Nagyszerű kilátás a tóra. Gyönyörű vidék Balfnál. A zöld domb. Helységek Eszterházáig. Faszorok. A kézművesek háza. Uradalmi épületek. A lóistálló. Kastély. Belső és külső pompa. Műalkotások. Kertek. Állat- és fácánkert. Az este az erkélyeken. Zinfalva. Parkja. A szárhalmi erdő. Sopron. A Várostorony megmászása. Történelmi megjegyzések. Templomok és jeles épületek. A körárok. Kereskedelem és élénkség. Éves- és hetivásárok. Szőlőművelés. Gyönyörű vidék Wandorfnál. Brennberg finom kőszénbányával. Fraknó és Fraknó vára. Történelmi megjegyzés.

Belépés a várba. Kutak. A röppentyű. A fegyvertár.
Kincstár. Börtönök. Rozália-kápolna. Kilátás az Al-
pok soraira. Kaiserwald. Schwarza. Park. Aknák.
Sebenstein. Kert. Régi lovagvár. Most és valamikor.
Új elrendezés és kilátás. A török roham. Neun-
kirchen. Környéke. Gyárépület. A botanikus. A fe-
nyőerdő. Bécsújhely. Fekvése. Környéke. A legjele-
sebb történelmi adottságok. Katonai akadémia.
Kert. Theresienfeld. Schönau. Vöslau. Baden. Ha-
zatérés. Befejezés.

A kiadásért felelős az Erdészeti és Faipari Egyetem rektora
Megrendelve: 1990. április, 1000 példányban
Készült rotaprint eljárással 328 oldalon
az EFE Jegyzetsokszorosítójában
Vezető: dr. Tvardy György
ISBN 963 71 80 125